

VERBINDEND ERFGOED

ERFGOEDVISIE GEMEENTE MEIERIJSTAD 2020-2030

MEIERIJSTAD

VERBINDEND ERFGOED

ERFGOEDVISIE GEMEENTE MEIERIJSTAD 2020-2030

VOORWOORD

Binnen Meierijstad zijn veel inwoners en organisaties betrokken bij erfgoed. Al jaren zetten lokale erfgoedverenigingen zich in om het erfgoed onder de aandacht te brengen en zichtbaar te maken voor een breed publiek. Aansprekende initiatieven dragen bij aan een gedeeld historisch besef en versterken de gezamenlijke identiteit en trots. En maken Meierijstad tot een aantrekkelijke gemeente, waar het fijn wonen, werken en leven is.

Meierijstad kent een omvangrijk erfgoedbestand met maar liefst 125 rijksmonumenten, drie archeologische rijksmonumenten, bijna 300 gemeentelijke monumenten, vier beschermde dorpsgezichten en ruim 850 beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle objecten. Het vastleggen van een beschermde status is van groot belang voor het behoud van de historische waarde van erfgoed. Maar het bieden van nieuwe mogelijkheden als perspectief voor de toekomst is net zo goed belangrijk en kan de monumentale waarde van erfgoed zelfs versterken. Want erfgoed leeft en erfgoed inspireert!

De komende jaren blijven we aandacht besteden aan het behoud en de ontwikkeling van erfgoed en brengen erfgoed daarbij ook in beeld als onderdeel van 'het verhaal'. Op deze manier maken we erfgoed meer nog dan nu 'beleefbaar' als drager van verleden, heden en toekomst. We koesteren het erfgoed en zorgen er goed voor, zodat ook de generaties na ons ervan kunnen genieten. Samenwerking met de erfgoedverenigingen, erfgoedinstellingen en Cultuurkade, verbinding maken met beleidsterreinen als ruimtelijke ontwikkeling en toerisme en recreatie én ondersteuning van initiatieven uit de samenleving dragen hieraan bij. De kracht van erfgoed vraagt ook de kracht van samen!

Coby van der Pas
Wethouder Monumenten en Erfgoed

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD 3

Inhoudsopgave 4

1. WAAROM EEN NIEUWE ERFGOEDVISIE? 6

1.1 Aanleiding en belang 7

1.2 Stand van zaken: de zorg voor erfgoed in de gemeente Meierijstad 8

1.3 Hoe maken we deze nieuwe erfgoedvisie? 8

1.4 Leeswijzer 9

2. DE BIOGRAFIE VAN MEIERIJSTAD 10

2.1 Wat is erfgoed? 10

2.2 Het verbindend verhaal 10

2.3 De vorming van het landschap 11

2.4 Kwartier van Peelland 12

2.5 Het Rijke Roomse Leven 13

2.6 Oorlog en bevrijding 14

2.7 Industrie en innovatie 15

3. KANSEN VOOR ERFGOED 17

3.1 Visie en doel 17

3.2 Gemeentelijke rollen 18

4. SPEERPUNTEN NIEUWE ERFGOEDVISIE 19

4.1 De basis op orde brengen en houden 20

4.1.1 Wat willen we bereiken? 20

4.1.2 Inventariseren, waarderen en beschermen 20

4.1.3 Informeren, adviseren en stimuleren 21

4.1.4 Instandhouding 23

4.1.5 Cultuurhistorische kwaliteit waarborgen 23

4.1.6 Actiepunten 24

4.2 Ontwikkelen: erfgoed en ruimte 25

4.2.1 Dynamisch landschap 25

4.2.2 Wat willen we bereiken? 25

4.2.3 Erfgoed en ruimtelijke opgaven 25

4.2.4 Erfgoed in het omgevingsbeleid 26

4.2.5 Herbestemming en transformatie 28

4.2.6 Landschapsinrichting 29

4.2.7 Actiepunten 30

4.3 Zichtbaar en beleefbaar maken van erfgoed 31

4.3.1 Inleiding 31

4.3.2 Wat willen we bereiken? 31

4.3.3 Actiepunten 33

4.4 Inspiratie en richting bieden aan maatschappelijke opgaven 34

4.4.1 Inleiding 34

4.4.2 Wat willen we bereiken? 34

4.4.3 Klimaatadaptatie 35

4.4.4 Energietransitie 36

Schematische weergave van isolatieoplossingen bij cultuurhistorische waardevolle boerderijen (bron: website degroenemenukaart) 36

4.4.5 Transitielandbouw 38

4.4.6 Actiepunten en uitwerkingsrichtingen 39

4.5 Kennisontwikkeling en kennisoverdracht 40

4.5.1 Inleiding 40

4.5.2 Wat willen we bereiken 40

4.5.3 Erfgoededucatie 40

4.5.4 Actiepunten 42

4.6 Samenwerken: erfgoed verankeren in de samenleving 43

4.6.1 Inleiding 43

4.6.2 Wat willen we bereiken? 43

4.6.3 Actiepunten 44

BRONNEN EN LITERATUUR 45

1. WAAROM EEN NIEUWE ERFGOEDVISIE?

Erfgoed leeft

Meierijstad is een Brabantse gemeente met dertien kernen met meer dan 80.000 inwoners en een groot groen buitengebied. Meierijstad heeft een unieke rijkdom aan cultureel erfgoed. Dit erfgoed is belangrijk voor ons historisch besef en onze gezamenlijke identiteit, wat ons onderscheidt maar zeker ook bindt. Het vertelt ons wie we zijn en waar we vandaan komen. De afgelopen jaren is de populariteit van erfgoed enorm gegroeid. Er is een groeiend besef dat erfgoed de moeite van het behouden waard is en dat het meer te bieden heeft dan enkel een historische waarde. Erfgoed kan de lokale economie stimuleren, de leefbaarheid vergroten, bijdragen aan citymarketing en de binding van mensen met de eigen plaats bevorderen. Dit biedt kansen voor erfgoed.

Erfgoed verbindt

Erfgoed krijgt pas echt een toegevoegde waarde als we er ons verbonden mee voelen. Binnen Meierijstad is erfgoed een belangrijke verbindende kracht. Dit kenmerkt zich door een sterk gevoel van gemeenschapszin dat tot uiting komt in een rijk verenigingsleven. De lokale verenigingen en erfgoedinstellingen zetten zich dagelijks in om het Meierijstads erfgoed onder de aandacht te brengen en levend te houden. Denk aan de gezamenlijke en succesvolle archeologiedagen van het Platform Erfgoed Meierijstad in 2018 in Schijndel, de attentietegels in de straten van Schijndel, Veghel en Erp en projecten als Koster Brock in Sint-Oedenrode waarbij schoolkinderen uit groep 5 aan de hand van deze historische figuur een wandeling door het Sint-Oedenrode uit de negentiende eeuw maken. De meer dan 75 vrijwilligers die aan dit project verbonden zijn, maken het tot een groot succes. Daarnaast maakten de lokale heemkundekringen in 2018 de Canon van Meierijstad waarin de historie van Meierijstad chronologisch wordt verteld. Ook zien met regelmaat artikelen en publicaties over de historie van de streek het licht.

Erfgoed loont

Naast de culturele en sociale waarden van erfgoed is ook de economische waarde van belang. Erfgoed biedt kansen als een belangrijke aanjager van de lokale economie. Uit diverse batenonderzoeken is gebleken dat erfgoed loont. Door de aanwezigheid en zichtbaarheid van het verleden komen er graag toeristen om te verblijven en te recreëren en vestigen bedrijven en organisaties er zich. Ook inwoners stellen een omgeving met een tastbare historie en herkenningspunten op prijs en hebben er geld voor over om in zo'n omgeving te wonen. Er is veel belangstelling om in een monument te wonen en daarvoor meer te betalen. Het opknappen van monumenten verhoogt tevens de waarde van woningen in de directe omgeving .
Een succesvol lokaal voorbeeld van een gebied, dat door een nieuwe functie opnieuw van economische betekenis is geworden, is het voormalige CHV-complex op de Noordkade dat tegenwoordig als kunst- en cultuurcluster niet alleen een lokale maar zelfs een (boven-)regionale functie heeft. De Glazen Boerderij in Schijndel is een ander voorbeeld waarbij erfgoed, in dit geval lokale historische boerderijen, als inspiratiebron zijn gebruikt voor het ontwerpen van een modern multifunctioneel gebouw met een economische betekenis. De Broederkapel in Veghel is herbestemd tot kleinschalige horecagelegenheid en vervult op die manier een nieuwe functie.
De aanwezigheid van erfgoed heeft dus niet alleen positieve invloed op de sfeer van de directe omgeving, maar levert ook een bijdrage aan de lokale economie.

Erfgoed inspireert

Onze omgeving verandert voortdurend en dat heeft impact op het erfgoed: oude gebouwen krijgen een nieuwe functie, gebouwen worden afgebroken en verruild voor nieuwbouw, stukken land krijgen een nieuwe bestemming, een weg wordt doorgetrokken of afgesloten, een archeologische vindplaats vergraven. Steeds weer grijpen we in de geschiedenis van onze omgeving in en voegen we daar een nieuwe episode aan toe. Het behoud van erfgoed en moderne ontwikkelingen hoeven elkaar niet te bijten. Sterker nog, cultuurhistorische verkenningen meenemen in de gebiedsontwikkelingen is niet alleen een verplichting maar kan ook als inspiratie dienen voor de kwaliteit van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Als samenleving staan we voor een groot aantal (nieuwe) opgaven. Klimaatadaptatie, landbouwtransitie, energietransitie en de rol van duurzame energie, het toenemende toerisme en de herbestemming van vrijkomende kerken zijn allemaal invloedrijke ontwikkelingen op het Meierijstadse erfgoed.

1.1 Aanleiding en belang

De gemeentelijke fusie is de belangrijkste aanleiding voor het harmoniseren en actualiseren van beleid, waaronder het erfgoedbeleid. De drie voormalige gemeenten gingen ieder op hun eigen wijze met het erfgoed om en hadden een eigen erfgoed- of monumentenbeleid. Deze verschillende benaderingswijzen hebben ertoe geleid dat het erfgoedbeleid binnen de gemeente Meierijstad nu wordt geharmoniseerd, waarbij nieuwe ambities worden uitgesproken die aansluiten op de hedendaagse erfgoedzorg.

Ook op landelijk en regionaal niveau spelen diverse ontwikkelingen die van invloed zijn op de omgang met erfgoed en die de noodzaak voor een erfgoedvisie onderstrepen. Op landelijk niveau zijn dit de invoering van de Erfgoedwet (2016), de beleidsbrief Erfgoed Telt (2018) en de invoering van de Omgevingswet in 2021. Door deze wetswijzigingen krijgt erfgoed een grotere betekenis in de fysieke leefomgeving met daarbij steeds meer aandacht voor materieel en immaterieel erfgoed als onderdeel van 'het verhaal'. Op regionaal en lokaal niveau wordt in toenemende mate erkend, dat erfgoed de identiteit en citymarketing van de regio en gemeente kan versterken en daarmee ook een economische factor van betekenis is.
In "Mijlpalen voor Meierijstad 2017-2022" geeft het college aan dat Meierijstad monumenten en cultureel erfgoed wil behouden en herstellen. "We formuleren een visie waarin o.a. stedenbouw, gebouwde omgeving, groene omgeving en archeologie samengebracht zijn. Samen met oudheidkundige verenigingen, erfgoedorganisaties en het Platform Erfgoed Meierijstad. Op basis daarvan moet nieuwbouw passen in het beeld van historische kernen."

1.2 Stand van zaken: de zorg voor erfgoed in de gemeente Meierijstad

Meierijstad is een fusiegemeente van de voormalige gemeenten Schijndel, Sint-Oedenrode en Veghel. In 1994 werden de voormalige gemeenten Erp en Veghel samengevoegd.
De voormalige gemeenten gingen ieder op hun eigen wijze met het erfgoed om. Waar gemeente Sint-Oedenrode met een Erfgoedplan een ambitieniveau nastreefde voor het behoud en de ontwikkeling van erfgoed, werd in de gemeente Schijndel het erfgoed via een cultuurhistorische waardenkaart vooral via het bestemmingsplan geborgd. De gemeente Veghel zette in op de bescherming van historische panden en groenelementen door ze de status van gemeentelijke monument te geven. De cultuurhistorische waarden van de bosgebieden (rapport Maes) werden vastgelegd in het bosbeheerplan.
Samen heeft dit geleid tot een omvangrijk erfgoedbestand met maar liefst 125 rijksmonumenten, drie archeologische Rijksmonumenten, bijna 300 gemeentelijke monumenten, vier beschermde dorpsgezichten en ruim 850 beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle objecten.
Behalve het inventariseren en beschermen van waardevolle objecten besteedden de gemeenten ook aandacht aan de bescherming van het bodemarchief en het landschappelijk erfgoed, bijvoorbeeld via een archeologische waarden- en verwachtingenkaart en/of een cultuurhistorische waardenkaart. Het Erfgoedplan van Sint-Oedenrode voorzag daarnaast in het zichtbaar en beleefbaar maken van het erfgoed, bijvoorbeeld via erfgoededucatie, toerisme en recreatie en uiteenlopende projecten.
In de omgevingsvisie van Meierijstad krijgt het erfgoed een plek als onderdeel van het DNA van Meierijstad. De erfgoedvisie vormt een bouwsteen voor de Omgevingsvisie en zal worden meegenomen in het proces. Deze ontwikkelingen vragen om een nieuwe en brede aanpak voor de omgang met erfgoed.
Kort samengevat is een integrale en brede erfgoedvisie nodig en nuttig om:

- Het erfgoedbeleid te harmoniseren;
- Ambities te bepalen voor het nieuwe erfgoedbeleid;
- Kaders te kunnen geven voor het behoud en ontwikkeling van het erfgoed van Meierijstad;
- Richting en invulling te geven aan het maatschappelijk, economisch en ruimtelijk aantrekkelijker maken van de gemeente Meierijstad voor inwoners, ondernemers en bezoekers;
- Te kunnen inspelen op de wettelijke en maatschappelijke ontwikkelingen en te kunnen voorsorteren op de Omgevingswet;
- De erfgoedidentiteit van Meierijstad te kunnen definiëren met daarbij aandacht voor 'Eenheid in verscheidenheid'.

1.3 Hoe maken we deze nieuwe erfgoedvisie?

De erfgoedvisie is tot stand gekomen in samenwerking met diverse partijen. Er is veel energie gestoken in het verbinden van mensen die zich op enigerlei wijze bezig houden met het erfgoed in Meierijstad. Het was een zoektocht naar mentaliteit, participatie en werkwijzen om het erfgoed voor de toekomst duurzaam te kunnen behouden; door het benutten van het kapitaal van het collectief en het leggen van dwarsverbanden en definiëren van gedeelde waarden.
In gesprekken en een openbare bijeenkomst is opgehaald wat goed gaat, wat beter kan en hoe we daar invulling aan kunnen geven. Begin februari 2019 heeft een stakeholdersbijeenkomst plaatsgevonden waarbij een brede doelgroep is betrokken. Specifieke partijen hebben meegedacht over kansen en accenten. Betrokken partijen zijn o.a.: Provincie Noord-Brabant, Monumentencommissie, Platform Erfgoed Meierijstad, Streekraad Het Groene Woud, Cultuurkade en het Platform Natuur en Landschap.
Met deze visie wordt het beschermen en benutten van de leefomgeving een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, bedrijven en inwoners. Dit vraagt om samenwerking vanuit een gedeeld kader gebaseerd op de unieke kenmerken (identiteit) van de gemeente. Erfgoed is een van deze belangrijke kwaliteiten.

1.4 Leeswijzer

In deze erfgoedvisie worden de hoofdlijnen uitgezet voor een gemeentelijke visie op de omgang met het erfgoed. Allereerst is in het eerste hoofdstuk (Waarom een nieuwe Erfgoedvisie?) beschreven waarom het nodig is een dergelijke visie op te stellen. Wat ons in Meierijstad bindt, maar ook onderscheidt, wordt beknopt omschreven in hoofdstuk twee en in hoofdstuk drie worden de visie en het doel en de gemeentelijke rollen uiteengezet. In hoofdstuk vier worden de speerpunten benoemd waarlangs de doelstelling van de visie verder wordt uitgewerkt.

Zicht op de Knoptoren in Sint-Oedenrode

2. DE BIOGRAFIE VAN MEIERIJSTAD

2.1 Wat is erfgoed?

Erfgoed is een breed begrip. De definitie van erfgoed kan op verschillende manieren worden uitgelegd. Waar voorheen vooral een definitie werd gehanteerd die zich richtte op enkel monumenten en de gebouwde omgeving, is de laatste jaren een bredere definitie gebruikelijk. De gemeente Meierijstad hanteert de volgende definitie:
"Cultureel erfgoed omvat die materiele, immateriële, zichtbare en onzichtbare overblijfselen van onze maatschappelijke ontwikkeling, die wij waardevol vinden voor ons maatschappelijk geheugen en identiteit en willen doorgeven aan toekomstige generaties."
Deze brede beschrijving omvat zowel het tastbare als het niet-tastbare erfgoed. Het kan gaan om voorwerpen in musea, archeologische vondsten, archieven, monumenten en landschappen. Maar ook de daaraan verbonden gebruiken, verhalen en gewoonten. Om een goed overzicht te krijgen van de verschillende vormen van erfgoed in Meierijstad wordt de volgende driedeling gehanteerd.

1. Onroerend erfgoed (niet verplaatsbaar)
Monumentale gebouwen, historische landschapselementen, archeologische vindplaatsen.

2. Roerend erfgoed (verplaatsbaar)
Kunstcollecties, archieven, mobiel erfgoed.

3. Immaterieel erfgoed (niet tastbaar)
Verhalen, dans, muziek, evenementen, ambachten, tradities.

Deze driedeling mag niet beschouwd worden als losstaande elementen, maar moet integraal toegepast worden op het formuleren van beleidsdoelstellingen. Daarnaast vraagt de nieuwe Omgevingswet een integrale benadering in de fysieke leefomgeving wat betekent dat erfgoedbeleid in samenhang met andere beleidsterreinen wordt uitgevoerd.
Meierijstad hecht aan het behoud, instandhouding en ontwikkeling van zowel het materiële als het immateriële erfgoed. Deze visie, die primair betrekking heeft op de fysieke leefomgeving, richt zich met name op het onroerende materiële erfgoed (archeologie, architectuur, bouwhistorie, cultuurhistorie, monumenten en het cultuurlandschap) en het immateriële erfgoed (verhalen, geschiedenis, ambachten, tradities) voor zover het gelinkt is aan het onroerende materiele erfgoed. Populair gezegd: "het verhaal achter de stenen". Immaterieel erfgoed, zoals kermis, carnaval, sinterklaas en evenementen en het onroerende erfgoed (o.a. kunstcollecties), worden beschreven en geborgd in de nieuwe kunst- en cultuurnota van Meierijstad. Deze nota wordt in 2022 gepresenteerd. Het immateriële erfgoed valt derhalve niet onder de reikwijdte van Erfgoedvisie.

2.2 Het verbindend verhaal

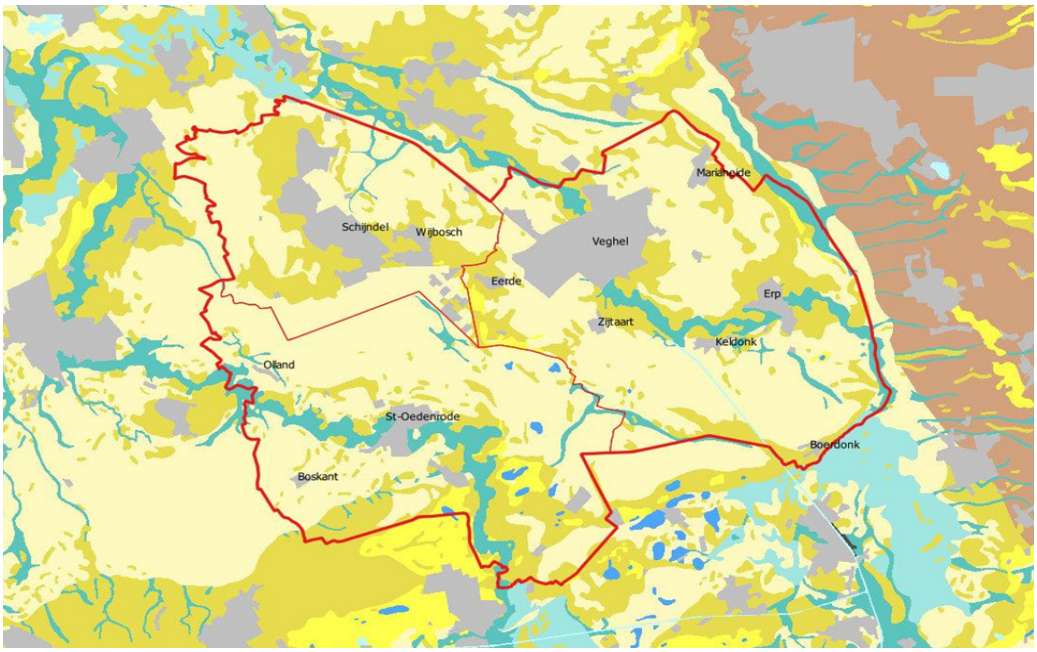
Alvorens over te gaan hoe om te gaan met het erfgoed van Meierijstad en waar op in te zetten, is inzicht nodig in de biografie van Meierijstad. Welke kenmerken en eigenschappen hebben in de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Meierijstad een rol gespeeld en welke verdienen bijzondere aandacht bij maatschappelijke en ruimtelijke ontwikkelingen? Deze karakterschets vormt het verhalend fundament.

De dertien kernen van Meierijstad hebben ieder hun eigen identiteit. Het behoud van erfgoed draagt bij aan het behoud van eigenheid van de kernen. De kernen hebben van oudsher ook veel gemeen. Daarnaast mag elke kern zijn eigenheid en historie koesteren. Zo vormen ze samen een geheel. Er is veel zichtbaar van de bijzondere geschiedenis van ons gebied. Deze culturele rijkdom is niet voorbehouden aan enkelen; de geschiedenis is van iedereen. Cultureel erfgoed is als het ware openbaar en

collectief te beleven en ervaren. Ons erfgoed vertelt ons iets over de geschiedenis van onze streek. Samen met de verenigingen en erfgoedinstellingen is de gemeente de conservator van de geschiedenis van het algemeen belang, zodat iedere inwoner en bezoeker kennis kan nemen van ons erfgoed.

2.3 De vorming van het landschap

Het landschap is van groot belang geweest voor het ontstaan van de kernen in Meierijstad. Het lokale landschap bestaat uit beekdalen en zandruggen. In Meierijstad zijn twee beekdalen van grote invloed geweest. Veghel en Erp ontstonden op de hoge dekzandruggen bij het Aa dal en Sint-Oedenrode bij het Dommel dal. Schijndel staat bekend om zijn leemachtige bodem en hoge dekzandruggen. Tussen de twee beekdalen bestaan ook grote verschillen. De Aa is in de twintigste eeuw grotendeels gekanaliseerd, terwijl de loop van de Dommel nog natuurlijk is. Naast de beekdalen zijn ook de ruilverkavelingen in de twintigste eeuw van grote invloed geweest op het landschap van Meierijstad. Zo is een gedeelte van het landschap De Scheeken in gemeente Meierijstad gelegen. Dit landschap is van rijkswege beschermd als Wederopbouwgebied.

De vorming van het landschap van Meierijstad: beekdalen en zandruggen

Reeds voor de Tweede Wereldoorlog begon men dit gebied door middel van ruilverkaveling te optimaliseren voor gebruik. Hierdoor kon een schaalvergroting van de landbouw worden gerealiseerd. De ruilverkaveling in De Scheeken heeft als voorbeeld gediend voor de ruilverkavelingswet. De vanaf 1966 opgestarte Ruilverkaveling Veghel-Erp heeft veel afbreuk gedaan aan het toenmalig Meierijse populierenlandschap. De landinrichtingsdienst kocht hierbij ruim 135 kilometer voorpootrecht af. In 2007 is op het provinciehuis de slotbijeenkomst gehouden van de ruilverkaveling Sint-Oedenrode en Schijndel. Na 20 jaar kwam er een einde aan de uitvoering van de grootste ruilverkaveling van Nederland. Ruim 700 ha land is uitgeruild en ingericht voor natuur. Er zijn bijna 300 ha nieuw bos en landschapselementen toegevoegd aan het landschap. Belangrijk is ook dat in een gebied van 6600 ha de verdroging is afgenomen.

De vele historische boerderijen en agrarische complexen geven invulling aan het landschap en dragen bij aan de beleving ervan. Het behoud en doorontwikkeling van cultuurhistorisch waardevolle boerderijen en de relatie met het omringende landschap voor de versterking van de ruimtelijke kwaliteit. De langgevelboerderij is typerend voor de Meierij. Na de Tweede Wereldoorlog ontstond door een toenemende efficiëntie een ander type boerderij; de Wederopbouwboerderij.

Populieren

De populier is onlosmakelijk verbonden met Meierijstad. Nieuwe kansen voor ecologie en economie vergroten de populariteit van de boom. Het verdwijnen van de middeleeuwse bossen maakte houtteelt noodzakelijk. Dat werd geregeld met het voorpootrecht. Het voorpootrecht had invloed op de structuur van het Meierijse landschap en leidde tot een aanzienlijke toename van de houtopbrengst. In Veghel en Schijndel behaalde de houtschat (=belasting op hout) het hoogste rendement van de Meierij.

Binnen Meierijstad zijn er anno 2019 grote verschillen. Waar de cultuurhistorische waarde van het populierenlandschap van Schijndel en Sint-Oedenrode erkend werd, ging het in Veghel teloor door ruilverkaveling en stedenbouw. Dat leverde voor dit gebied moderne cultuurlandschappen en een robuust infrastructuurnetwerk op, maar ook een grote landschapsmetamorfose.
Ondanks, maar ook dankzij deze historische ingrepen, beschikt Meierijstad over een gevarieerd landschap.

Populierenlandschap (bron: website brood en spelen)

2.4 Kwartier van Peelland

Het Kwartier van Peelland is de benaming voor één van de vier kwartieren van de voormalige Meierij van 's-Hertogenbosch, die weer een onderdeel van het hertogdom Brabant vormde. Bestuurlijk maakte de huidige gemeente Meierijstad deel uit van het Hertogdom Brabant (1183-1795). Het was onderdeel van de Meierij van 's-Hertogenbosch, genoemd naar de meier die als vertegenwoordiger van de hertog dit gebied vanuit 's-Hertogenbosch bestuurde. De Meierij van 's-Hertogenbosch bestond weer uit verschillende kwartieren, waarbij het gebied van Meierijstad behoorde tot het Kwartier van Peelland. Sint-Oedenrode was de hoofdstad van dit kwartier, een positie die later naar Helmond overging. In 1232 ontving Rode vrijheidsrechten van de Hertog van Brabant.

Sint-Oedenrode dankte deze prominente functie aan het voormalige Graafschap Rode. Het Graafschap was ook de reden dat er in de omgeving van Sint-Oedenrode veel slotjes hebben gestaan. Dit zijn adellijke, omgrachte woningen die de kern vormden van een landgoed. De slotjes werden voornamelijk in de veertiende eeuw opgetrokken aan de Dommel of doorgaande wegen. De eigenaren van de slotjes waren veelal leenmannen van de Hertog van Brabant. Binnen de Vrijheid Rode stonden er zeven, maar buiten deze grenzen hebben er nog vele meer bestaan. Tegenwoordig resteren van de zeven slotjes slechts kasteel Henkeshage, kasteelraadhuis Dommelrode en huize De Kolk. Wel zijn op enkele locaties de oorspronkelijke slotjes vervangen door nieuwe herenhuizen of boerderijen.

Het geografische en historische middelpunt van de gemeente Meierijstad is het buurtschap Koevering, het grenspunt tussen Veghel, Schijndel en Sint-Oedenrode. In 1299 liet de Hertog van Brabant een windmolen bouwen op dit grenspunt. Economisch gezien een slimme zet, aangezien de inwoners van de drie gemeenten hierdoor verplicht werden hun graan bij deze molen te laten malen.

2.5 Het Rijke Roomse Leven

Meierijstad heeft een rijk religieus verleden. In het gebied zijn veel congregaties gesticht en kloosters gebouwd, die belangrijk zijn geweest in de ontwikkeling van onderwijs, ziekenzorg en organisatie van de samenleving. De volgende congregaties waren in het gebied gevestigd:

- Schijndel: Zusters van Liefde (1836)
- Sint-Oedenrode: Zusters Augustinessen (1801)
- Zij betrokken het 'Slotje Henkenshage' en zijn in 1819 verhuisd naar kasteel Dommelrode. In 1876 komen 6 zusters van de Orde van de Heilige Borromeus naar Sint-Oedenrode en betrekken daar 'Huize De Kolk'. Uiteindelijk wordt hun werk overgedragen aan de Zusters van Liefde in Schijndel.
- Sint-Oedenrode: Klooster van de Damianenstichting van de paters van de Heilige Harten
- Veghel: Zuster Franciscanessen (1844), Broeders van Maastricht (1874)
- Erp: Zusters Franciscanessen van Veghel (1868)
- Boerdonk: Missiezusters Franciscanessen van de H. Antonius van Padua
- Keldonk: De Zusters van Het kostbaar bloed (1931), daarna van de Missiezusters van de H. Geest (1947)

Zo'n 550 jaar geleden ontstond tussen Liempde en Olland, aan de oevers van de Dommel, het Kartuizerklooster Sinte Sophia van Constantinopel. Ruim tweehonderd jaar lang leefden en werkten de Kartuizers als kluizenaar in het stroomgebied van de Dommel. Oude kartuizergeschriften zijn bewaard gebleven, waardoor er steeds meer bekend is over verblijflocaties en levenswijzen. Er werden kartuizerhoeves gesticht en gebieden tussen de Dommel en de Geelders werden ontgonnen. Op Nijnsel en Boskant na hebben alle dorpskernen binnen de gemeente een klooster gehad. In Schijndel en Veghel werden door de kloosterorden ziekenhuizen en kweekscholen opgezet. In alle dorpskernen geldt, dat de kloosterorden zorgden voor onderwijs, ziekenzorg en ouderenzorg.

De kloosters in Veghel en Schijndel behoren tot de grootste uit de regio. Dankzij de Liefdezusters uit Schijndel en de Franciscanessen uit Veghel werden er scholen in deze dorpen gebouwd. In Schijndel en Veghel werden kweekscholen voor de opleiding van onderwijzend personeel opgericht en kwamen er scholen voor wezen en gehandicapten waar godsdienstige- en praktische vorming werd gegeven. Daarnaast hebben de kloosters veel betekent voor de zorg voor hulpbehoevenden, zieken en ouderen. Zo werd in Schijndel daarvoor het ziekenhuis Lidwina en in Veghel het ziekenhuis Sint-Joseph gebouwd. De in Sint-Oedenrode geboren bisschop Bekkers, uitgeroepen tot de katholiek van de 20e eeuw, groeide in de jaren '50 en '60 dankzij zijn moderne opvattingen uit tot één van de meest geliefde bisschoppen ooit en verwierf via zijn tv-optredens bekendheid en waardering onder katholieken èn protestanten.

Hoewel religie tegenwoordig een minder prominente rol speelt in het dagelijks leven van veel mensen, zijn de kerken en kloosters nog tastbaar aanwezig en leven de verhalen voort in het collectieve geheugen.

De zusters Franciscanessen uit Veghel (bron: website canon Meierijstad)

2.6 Oorlog en bevrijding

In de Tachtigjarige oorlog heeft het gebied wat nu Meierijstad omvat veel te verduren gehad. De Meierij van 's-Hertogenbosch koos de kant van de Spanjaarden en werd daarvoor afgestraft door de geuzen. Om de inwoners van 's-Hertogenbosch uit te kunnen hongeren werden alle landbouwgronden in de omgeving verbrand. In 1579 bereikten deze brandtochten Meierijstad. Een groep boeren uit de Meierij had zich bij Zijtaart verzameld en verdedigd tegen de geuzen. Ze wachtten op versterking vanuit 's-Hertogenbosch, maar op 8 juni 1587 werden de boeren aangevallen door de geuzen. Ongeveer 500 boeren werden hierbij gedood of gevangengenomen, de overigen vluchtten naar kasteel Frisselstein of de Veghelse kerk. Vrijwel de gehele dorpen Veghel en Erp werden hierna in brand gestoken. Later die dag trokken de geuzen naar Sint-Oedenrode en Schijndel, maar troffen daar verlaten dorpen aan; de inwoners hadden het nieuws uit Veghel en Erp gehoord en waren gevlucht.

Het raadhuis van Schijndel na afloop van 'De Granaatweken' (bron: Heemkundekring Schijndel)

In de Tweede Wereldoorlog kreeg het gebied wat nu Meierijstad omvat opnieuw veel te verduren. Vanwege de bruggen, de ligging en bereikbaarheid was het een strategische plek, waar onder andere operatie Market Garden plaatsvond. Op 17 september 1944 landden op de Schijndelse Heide parachutisten. Veghel en Sint-Oedenrode lagen op de route van Leopoldsburg in België naar de brug bij Arnhem. Duizenden voertuigen trokken van België naar Nederland, terwijl 1573 vliegtuigen (inclusief zweefvliegtuigen) aan de luchtoperatie begonnen. Market Garden is overigens mislukt en kostte veel geallieerde en Duitse soldaten het leven. Tijdens de Granaatweken (oktober 1944) werden Schijndel en Wijbosch zwaar gebombardeerd door de geallieerden om de daar gelegen Duitse troepen tot terugtrekking of overgave te dwingen. Het centrum van Schijndel werd hierbij nagenoeg volledig verwoest en Huize Barbara en de Sint Servatiuskerk in Wijbosch werden zeer zwaar beschadigd.

2.7 Industrie en innovatie

De goede bereikbaarheid van Meierijstad heeft te maken met ontwikkelingen tijdens de Industrialisatie. In tussen 1822 en 1826 werd de Zuid-Willemsvaart tussen 's-Hertogenbosch en Maastricht aangelegd. Veghel kreeg een haven en Schijndel en Erp een aanlegplaats, waarbij de aanlegplaats van Erp in Keldonk gelegen was.
Tussen Boxtel en Wesel werd een treinspoor aangelegd, ook wel bekend als "het Duits Lijntje", als onderdeel van de verbinding Londen- Sint-Petersburg. In 1873 kregen Veghel, Eerde en Schijndel een eigen station aan deze spoorverbinding. Alleen het station Schijndel is in stand gebleven en heeft een woonbestemming gekregen. Vanaf 1898 tot 1934 reed er door Sint-Oedenrode, Veghel en Schijndel een stoomtram voor personen -en goederenvervoer die bekend stond als 'De Goede Moordenaar'. In 1883 werd begonnen met de aanleg van een tramnetwerk tussen 's-Hertogenbosch, Helmond, Veghel en Oss. In 1897 kwam daar een spoorlijn bij richting Eindhoven. De goede infrastructuur heeft er onder andere voor gezorgd dat veel bedrijven zich in dit gebied hebben gevestigd. Met name de voedingsmiddelenindustrie heeft zich sterk kunnen ontwikkelen. In Veghel groeide de landbouw- en voedingsindustrie uit tot een industrie van wereldformaat.

Voormalige fabrieksgebouw van eerst sigarenfabriek Mignot & De Block en later van sokkenfabrikant Jansen De Wit te Sint-Oedenrode (foto: Jeannette Latijnhouwers)

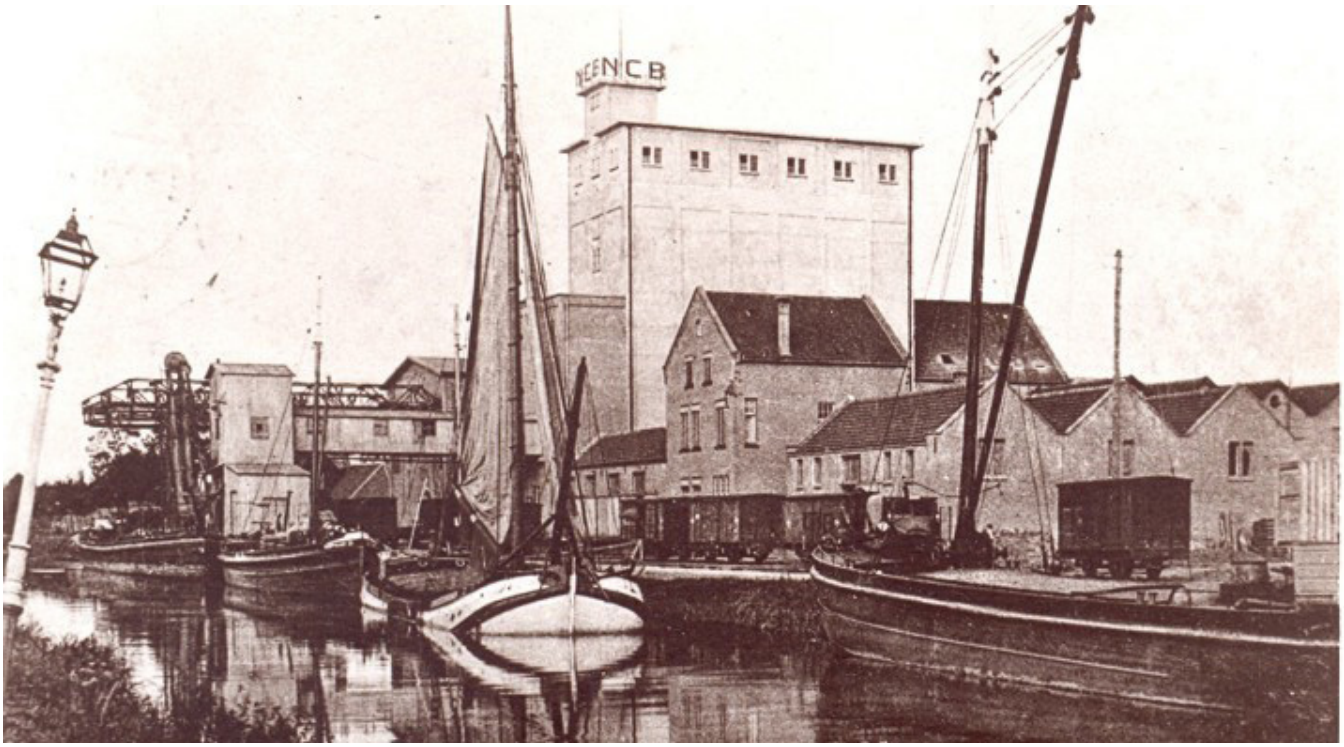
Schijndel staat bekend om haar drie K's: Klompen, Kaarsen en Kousen. In 1870 werd in Schijndel de Kaarsenfabriek Bolsius opgericht. Deze fabriek is nu de grootste van West Europa. De grootste productie van kaarsen vindt plaats in Polen en in Boxmeer worden thee- en graflichten geproduceerd. Het nieuwe hoofdkantoor staat in Schijndel en in 2020 is het 150- jarig bestaan gevierd. Belangrijk is om te vermelden dat een deel van de oude fabriek als erfgoed behouden is gebleven.
In 1915 vestigde Kousen -en Sokkenfabriek Jansen de Wit zich in Schijndel en groeide uit tot de grootste werkgever van Schijndel en daarbuiten met ateliers in onder andere Sint -Oedenrode en Veghel. Het atelier in Sint-Oedenrode is behouden gebleven en heeft nu een woonbestemming. Dit bedrijf bestaat niet meer en het terrein aan de Hoofdstraat heeft een woonbestemming gekregen. Schijndel en Sint-Oedenrode staan bekend om hun klompenindustrie. In Schijndel bestaat alleen nog de Klompenmakerij Van Kaathoven die in 2019 zijn 100-jarig bestaan heeft gevierd.
Schijndel kent nog een 4e K, van kunst. Landelijk bekend is de beeldenroute. In 1905 begon H.J. van de Kamp in Sint -Oedenrode een dorpssmidse. Deze groeide uit tot de stalen meubelfabriek NV Oda staalwerk en werd in 1957 overgenomen door de Koninklijke Ahrend N.V. Dit bedrijf maakt kantoormeubelen en is momenteel in Sint-Oedenrode een van de grotere werkgevers.

Klompenmakers familie uit Schijndel (bron: Heemkundekring Schijndel)

De Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) heeft een belangrijke stempel op de regio gedrukt. Via deze belangenorganisatie werden verschillende coöperaties, waaronder Coöperatieve Handelsvereniging (CHV) en ' De Melkindustrie Veghel (DMV), ook wel bekend als "De Meijerij Veghel", opgericht. In 1979 fuseerde DMV met Campina tot DMV Campina. Veel van dit erfgoed is nog steeds zichtbaar en via verhalen aanwezig en beleefbaar.

Tegenwoordig behoort Meierijstad tot de belangrijkste foodcapitals van Nederland. Grote bedrijven als Jumbo, Mars en Sligro hebben in Veghel hun thuisbasis. Tech Vanderlande is de grootste werkgever in de gemeente. Tevens ligt Meierijstad dicht bij de Brainportregio rondom Eindhoven.

NCB Veghel (bron: Heemkundekring 'Vehchele')

3. KANSEN VOOR ERFGOED

3.1 Visie en doel

Meierijstad is rijk aan cultureel erfgoed. Er is breed maatschappelijk draagvlak in Meierijstad om met dit erfgoed zorgvuldig om te gaan, nu en in de toekomst. Het erfgoed van Meierijstad vormt de basis van de identiteit van Meierijstad. Dit erfgoed willen wij in goede staat doorgeven aan volgende generaties. Het doel is om de bestaande identiteit te versterken en voorwaarden te creëren om die identiteit uit te bouwen. In de uitstraling en presentatie van Meierijstad speelt het erfgoed een essentiële rol. Door de nieuwe kansen die het gebruiken van erfgoed in de ruimtelijke ontwikkeling biedt, geven we de historie van de dorpen een nieuw leven, waarin moderne ontwikkelingen worden ingebed in oude, waardevolle, structuren. Dat doen we met creativiteit, door samen te werken en te stimuleren. Deze Erfgoedvisie gaat in op hoe wij als gemeente Meierijstad ons erfgoed beschermen en in standhouden, maar ook een blijvende plek geven te midden van een veranderend landschap.
Meierijstadse erfgoed draagt bij aan de kwaliteit van de leefomgeving, de schoonheid van de gemeente als bezoeklocatie en aan een attractief vestigingsklimaat. Het doel van de erfgoedvisie is om het erfgoed, zowel materieel als immaterieel, een belangrijke bouwsteen te laten zijn bij de transformatie van onze gemeente en om Meierijstad als aantrekkelijke gemeente nadrukkelijker op de kaart te zetten.
Dit doen wij door:

- Het Meierijstadse erfgoed als een belangrijke bouwsteen van onze identiteit te zien.
- In het ruimtelijk beleid het duurzame behoud van het erfgoed als onlosmakelijk onderdeel te integreren.
- Erfgoed aan te sluiten bij en in te bedden in andere beleidsterreinen als vrijetijdseconomie, sociaal domein, citymarketing, ruimtelijke ontwikkeling, natuurbeheer, duurzaamheid, klimaatadaptatie.
- Een integrale benadering is van belang, waarbij ook ruimte is voor innovatie en experiment.
- Inzicht te krijgen in het immateriële erfgoed en dit te verbinden aan het materiële erfgoed.
- Het stimuleren van hergebruik en herbestemmen van erfgoed. Dit doen we door aan de voorkant proactief mee te denken en gedurende het ontwikkelingsproces mee te bewegen.
- Bij stedelijke en landschappelijke ontwikkelingsopgaven erfgoed in te zetten als verbindende en dragende kracht.
- De toegankelijkheid en de beleefbaarheid van erfgoed te vergroten onder een breed publiek. Door het verhaal/ de canon van Meierijstad te versterken en uit te dragen.
- Initiatieven van inwoners, erfgoedverenigingen en ondernemers te faciliteren.

3.2 Gemeentelijke rollen

Uitvoerder van landelijke wetgeving, provinciaal beleid en lokale regelgeving
Bij regelgeving gaat het onder andere om het bevoegd gezag voor archeologische onderzoeken en de instandhouding van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Ook de landschappelijke cultuurhistorische structuren en elementen die zijn opgenomen in het bestemmingsplan vallen hier onder.

Eigenaar

Gemeente Meierijstad is zelf eigenaar en beheerder van erfgoed, zoals kastelen (Dommelrode en Henkeshage), raadhuizen (Veghel, Erp, Schijndel en Sint-Oedenrode), kerktorens (De Knoptoren en St. Servaas) en molen De Pegstukken, maar ook cultuurhistorisch groen in de openbare ruimte. Bij graafwerkzaamheden, zoals de aanleg van parkeerplaatsen of de bouw van een bedrijfsgebouw, is archeologisch onderzoek noodzakelijk wanneer er een verwachting op vondsten is. De gemeente heeft als eigenaar een voorbeeldfunctie wat betreft een goede en respectvolle omgang met erfgoedwaarden, het doen van onderzoek en de onderhoudsplicht voor (rijks)monumenten.

Aanjager / regievoerder

Projecten die kans bieden om erfgoed te restaureren of historische verhalen en gebeurtenissen beleefbaar te maken voor inwoners en bezoekers van de gemeente vereisen van de gemeente extra inzet. Dat kan zowel bij projecten in eigen beheer zijn, maar ook door te sturen op plannen en initiatieven die de gemeente beoordeelt. De gemeente ziet kansen voor het inzetten van erfgoed bij innovatieve, creatieve toepassingen om de identiteit en recreatieve aantrekkelijkheid van de gemeente te versterken en verschillende generaties bij erfgoed te betrekken. De gemeente wil de betrokkenheid van inwoners, ondernemers, erfgoedinstellingen en culturele organisaties stimuleren en zoekt naar samenwerking met en (financiële) ondersteuning bij onder andere buurgemeenten, provincie en Rijk om initiatieven voor instandhouding en beleving van erfgoed mogelijk te maken.

4. SPEERPUNTEN NIEUWE ERFGOEDVISIE

De Erfgoedvisie bestaat uit een visie een uitvoeringsprogramma. De visie en bijbehorende ambities zijn vertaald naar zes thematische beleidsspeerpunten. Ter uitwerking en realisatie van de Erfgoedvisie wordt een uitvoeringsprogramma opgesteld met daarin (concrete) projecten die aansluiten op de speerpunten. De in deze visie opgenomen actiepunten geven een denkrichting weer van de invulling het uitvoeringsprogramma. Het is belangrijk om oog te blijven houden voor ontwikkelingen en veranderingen die van invloed zijn op de Erfgoedvisie. Het uitvoeringsprogramma is dan ook een flexibel document, dat eens in de twee jaar wordt geëvalueerd en al naar gelang de actualiteit wordt bijgesteld. De zes speerpunten zijn:

4.1. De basis op orde brengen en houden

4.2. Ontwikkelen: erfgoed en ruimte

4.3. Toegankelijk en beleefbaar maken van erfgoed

4.4. Inspiratie en richting bieden aan maatschappelijke opgaven

4.5. Kennisontwikkeling en kennisoverdracht

4.6. Samenwerken: erfgoed verankeren in de samenleving

4.1. De basis op orde brengen en houden

We willen een actueel en modern erfgoedbeleid dat aansluit bij de hedendaagse ontwikkelingen en trends op het gebied van erfgoed en monumenten en dat ruimte biedt voor innovatie. Om dit te kunnen realiseren gaan we eerst het huidige beleid evalueren en op orde brengen en waar nodig het instrumentarium actualiseren, verbreden en vernieuwen.

4.1.1 Wat willen we bereiken?

We willen ons erfgoed in een optimale staat doorgeven aan de volgende generatie. Daarom zetten we de komende jaren in op instandhouding. Hiervoor brengen we in beeld wat we in huis hebben op het gebied van archeologie, landschap, historische geografie en objecten. De meest waardevolle elementen bieden we een passende bescherming. Instandhouding betekent ook het bieden van een goede zorg voor het erfgoed, ondersteuning aan de burger door middel van informatieverstrekking en financiële tegemoetkomingen, het actief meedenken aan de voorkant van een ontwikkeltraject en het bieden van kaders voor doorontwikkeling en herbestemming.

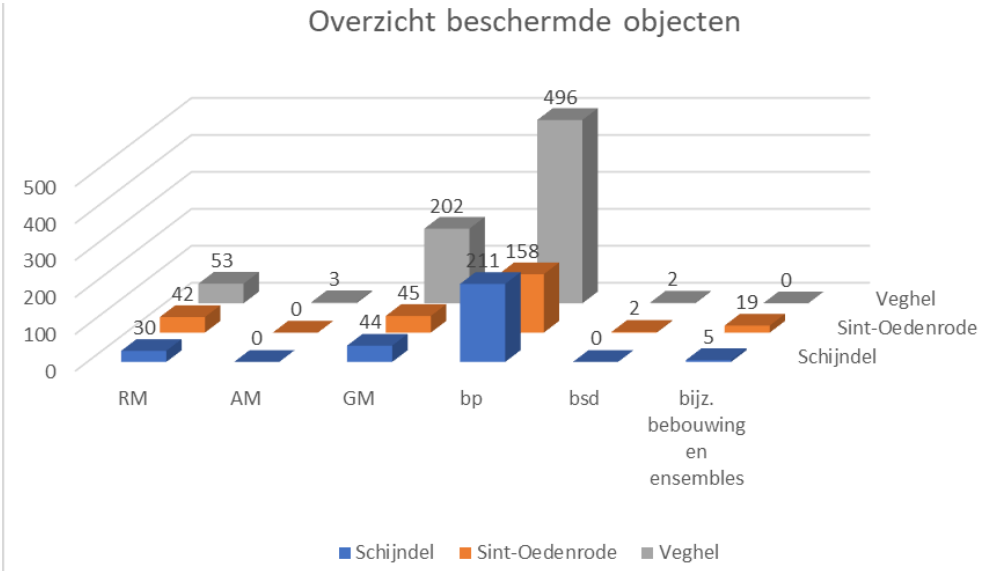
4.1.2 Inventariseren, waarderen en beschermen

We zetten in op het inventariseren, waarderen en beschermen van die elementen die van cultuurhistorisch belang zijn. De informatie van de cultuurhistorische waardenkaart en archeologische verwachtings- en beleidskaart biedt de basis voor de verdere uitwerking. De meest waardevolle objecten en gebieden bieden we een passende planologische bescherming.

Wat doen we al?

Monumentenbestand

Meierijstad heeft een omvangrijk monumentenbestand bestaande uit 125 rijksmonumenten, drie archeologische rijksmonumenten, bijna 300 gemeentelijke monumenten, vier beschermde dorpsgezichten en ruim 850 beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle objecten. Dit bestand is in de loop der jaren tot stand gekomen. De rijksmonumenten, van rijkswege beschermde dorpsgezichten en archeologische monumenten zijn beschermd op basis van de Erfgoedwet. De gemeentelijke monumenten genieten bescherming middels de lokale Erfgoedverordening, terwijl cultuurhistorisch waardevolle objecten planologisch zijn geborgd via het bestemmingsplan en de beeldbepalende objecten via het welstandbeleid.

Afb.1. Overzicht van het aantal Rijksmonumenten (RM), Archeologische Monumenten (AM), Gemeentelijke Monumenten (GM), beeldbepalende of cultuurhistorisch waardevolle panden (bp), beschermde dorpsgezichten en bijzondere bebouwing en ensembles, uitgesplitst naar de drie voormalige gemeenten.

Erfgoedverordening Meierijstad

In 2018 is een Erfgoedverordening voor Meierijstad vastgesteld waarmee het gebouwde en archeologische erfgoed wordt beschermd. Tevens is in de verordening de inschakeling van de monumentencommissie geregeld. Deze commissie adviseert onder meer over omgevingsvergunningen voor wijzigingen van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten.

Wat gaan we doen?

Onderzoeksagenda

Om effectief erfgoed te kunnen behouden en versterken is het van belang om goed inzicht te hebben in de aanwezige cultuurhistorisch waardevolle panden, objecten, structuren en landschappen. Veel is al geïnventariseerd en in beeld, maar op bepaalde onderdelen (Wederopbouw architectuur, structuren en landschappen) kan nog een slag gemaakt worden. De volgende stap in ons aanwijzings- en beschermingsbeleid is het opstellen van een onderzoeksagenda voor Meierijstad. De eerste doelstelling is om in kaart te brengen of de huidige monumentenlijst een representatief beeld geeft van de monumentale waarden binnen de gemeente Meierijstad. Van welke periode hebben we voldoende beschermd en waar zitten nog hiaten? Andere doelstelling is kennisoverdracht, het samenwerken met externe organisaties en gezamenlijk werken aan het vergroten van de kennis over de gebouwde monumenten.

Archeologische beleidskaart en cultuurhistorische waardenkaart

We stellen een archeologische beleidskaart en een cultuurhistorische waardenkaart op voor het gehele gemeentelijk grondgebied. De kaarten bieden ondergronds en bovengronds inzicht in de cultuurhistorische waarden van Meierijstad. Ze vormen een belangrijke bron van informatie en inspiratie voor doelgroepen als planologen, stedenbouwkundigen, cultuurhistorici, projectontwikkelaar, (landschaps-) architecten, ontwerpbureaus en inwoners. Zowel de archeologische beleidskaart als de cultuurhistorische waardenkaarten zorgen als beleidskaart voor het inhoudelijke afwegingskader bij ruimtelijke ontwikkelingen en plannen.

Waarderen en beschermen

De archeologische beleidskaart en de cultuurhistorische waardenkaart worden geïmplementeerd in het ruimtelijk beleid. Dat betekent dat de elementen worden geborgd via het bestemmingsplan en straks via het omgevingsplan.

4.1.3 Informeren, adviseren en stimuleren

De gemeente is het eerste aanspreekpunt voor eigenaren van monumenten, ook voor Rijksmonumenten. We stimuleren eigenaren om in een zo vroeg mogelijk stadium contact op te nemen met de gemeente als ze van plan zijn iets aan hun monument te veranderen. Dit noemen we vooroverleg. Daarbij wordt verkend wat wel en niet mogelijk is en hoe een en ander het beste aangepakt kan worden. Het is onze ambitie om zorgvuldige kwaliteitsborging van het erfgoed samen te laten gaan met een klantgerichte aanpak en realisme in relatie tot noodzakelijke vernieuwing. Ook binnen het ambtelijk apparaat besteden we aandacht aan hoe met erfgoed om te gaan.

Wat doen we al?

Adviescommissie

Meierijstad heeft een eigen deskundige adviescommissie op het gebied van erfgoed. De commissie adviseert het college gevraagd en ongevraagd over erfgoed gerelateerde onderwerpen. Omdat Meijerstad de lokale kennis als onontbeerlijk beschouwt, zijn er lokale heemkundigen bij de monumentencommissie betrokken.

Informatievoorziening
We informeren de inwoners via de gemeentelijke website. Hierop staat informatie over onder andere de procedure rond een aanvraag omgevingsvergunning, de werkwijze van de monumentencommissie en informatie over het beschermde erfgoed in Meierijstad.

Ambtelijke inzet
De gemeente maakt gebruik van een regioarcheoloog voor de toetsing en begeleiding van plannen waar het aspect archeologie aan de orde is. Een erfgoedambtenaar is het aanspreekpunt voor de inwoners en bedrijven en helpt hen verder met hun vragen. Ook intern is de erfgoedambtenaar de vraagbaak voor collega's over erfgoedzaken.

Wat gaan we doen?
Wegwijzer erfgoed voor ambtenaren
We stellen een wegwijzer op voor betrokkenen binnen het ambtelijk apparaat. De wegwijzer geeft informatie en wijst de weg over de omgang met erfgoed en monumenten, zoals wat vergunningsplichtig is en wat vergunningsvrij, wanneer wordt bouwhistorisch onderzoek geadviseerd, wanneer wordt de monumentencommissie ingeschakeld, etc.

Monumentencommissie blijvend inzetten
De wettelijke verplichte (Welstand-) Monumentencommissie als onafhankelijk adviseringsinstantie blijvend inzetten voor de erfgoedgebouwen en hun directe omgeving. Door nog meer in het voortraject bij de totstandkoming van verbouw- en restauratieplannen betrokken te zijn, kan de kwaliteit van die plannen verbeterd worden waardoor het verlies aan waarde tot een minimum kan worden beperkt. De huidige (Welstand-) Monumentencommissie gaat, met de komst van de Omgevingswet, mogelijk op in een Commissie Ruimtelijke Kwaliteit (Erfgoedadviescommissie).

Versterken adviesrol aan eigenaren van monumenten
In de gemoderniseerde erfgoedzorg staat de eigenaar centraal. De overgrote meerderheid van de monumenteneigenaren is trots op zijn monument en is bereid tot het doen van extra moeite en het maken van extra kosten. In plaats van dat de nadruk ligt op het aangeven wat de eigenaar niet mag doen aan zijn pand, ligt de nadruk op het informeren/enthousiasmeren en het adviseren/faciliteren van eigenaren over hoe zij de kwaliteit van hun pand kunnen behouden en versterken.

Frontoffice
In een ideale situatie zou een eigenaar van een (gemeentelijk) monument die bij de gemeentelijke balie komt, informatie moeten kunnen krijgen over de meest uiteenlopende aspecten met betrekking tot zijn monumentenpand. Hierbij kan gedacht worden aan informatie over vergunningsprocedures, restauratiemethoden en technieken, subsidiemogelijkheden, stappenplannen en een overzicht van nuttige (internet-)adressen. Bij de frontoffice moet de eigenaar op het juiste spoor gezet worden en niet alleen informatie krijgen over de proceskant van een monumentenvergunningaanvraag, maar ook informatie over hoe het restauratieproject het beste opgepakt kan worden (stappenplan) en welke subsidiemogelijkheden er te vinden zijn. Tevens zou er informatie verstrekt kunnen worden over restauratietechnieken. Informatiebrochures hierover zijn verkrijgbaar bij de Rijksdienst Cultureel Erfgoed (RCE). Met een betrekkelijk eenvoudige inspanning valt veel te winnen op dit terrein.

Cursus Meierijstadkunde voor ambtenaren
De gemeente heeft aan het Platform Erfgoed Meierijstad (PEM) gevraagd een cursus Meierijstadkunde voor ambtenaren en bestuurders te organiseren. Stichting Roois Cultureel Erfgoed heeft samen met de heemkundekringen en de Erfgoed Brabant Academie de cursus die in het teken staat van erfgoed en identiteit opgezet en hier in 2018 en 2019 uitvoering aan gegeven.

4.1.4 Instandhouding

We bewaken de kwaliteit door verbouwingen, restauraties en grootschalige onderhoudswerkzaamheden te toetsen binnen de omgevingsvergunning activiteit monumenten. De monumentencommissie adviseert het college hierover. De instandhoudingsplicht uit de Erfgoedwet verplicht eigenaren van rijksmonumenten tot instandhouding. Deze instandhoudingsplicht is ook opgenomen in de gemeentelijke Erfgoedverordening. Ook voor het erfgoed in gemeentelijk eigendom vervullen we onze zorgplicht. We nemen onze verantwoordelijkheid voor de instandhouding van deze objecten door ze te onderhouden en ze op hun locatie goed tot hun recht te laten komen.

Wat doen we al?

Het in stand houden van gemeentelijke monumenten is noodzakelijk om de kwaliteit die we in de loop der jaren hebben bereikt vast te houden. Eigenaren van gemeentelijke monumenten hebben de mogelijkheid voor een kosteloos abonnement op de Monumentenwacht Noord-Brabant met een bijbehorende tweejaarlijkse inspectie. Door middel van een schouw ter plaatse wordt in beeld gebracht wat de onderhoudstoestand van het betreffende monument is en waar de komende jaren onderhoud te verwachten valt. Op 1 januari 2019 is een nieuwe subsidieregeling in werking getreden. Op basis van deze subsidieregeling kan voor gemeentelijke monumenten een subsidie van maximaal € 5.000,- voor instandhouding en bij schilderwerk voor maximaal € 1.000,- worden aangevraagd.

Wat gaan we doen?

Continuering subsidieregeling voor onderhoud

Het in standhouden van gemeentelijk monumenten is noodzakelijk om de kwaliteit die we bereikt hebben naar tientallen jaren investeren vast te houden. Het financieel ondersteunen van eigenaren van gemeentelijke monumenten bij de instandhouding van hun pand wordt gecontinueerd met een subsidieregeling voor onderhoud. De werking en de effectiviteit van de subsidieregeling zullen worden geëvalueerd.

Optimaliseren toezicht en handhaving

De beschikbare capaciteit voor het houden van toezicht op uitvoering van werkzaamheden betreffende erfgoed is beperkt. Het toezicht op gemaakte afspraken binnen de omgevingsvergunning vraagt om meer aandacht, zodat de uitvoerende partij die zijn verantwoording niet neemt in voldoende mate gewezen kan worden op zijn tekortkomingen.
Om tot een doeltreffend toezicht te komen zal worden onderzocht of het mogelijk is om een gespecialiseerde toezichthouder in te zetten voor omgevingsvergunningen, waarvan erfgoedwerkzaamheden een onderdeel vormen. De gemeentelijke zorg voor monumenten beweegt zich ook op het vlak van het begeleiden van het restauratievoornemen. Door goede ondersteuning vooraf wordt de kwaliteit van een plan vergroot. Daarom zal tevens worden onderzocht hoe de voorlichting en begeleiding aan de voorkant vergroot kan worden zodat handhaving achteraf verminderd kan worden.

4.1.5 Cultuurhistorische kwaliteit waarborgen

We waarborgen de kwaliteit door initiatieven en plannen te toetsen op hun bijdragen aan het behoud en de versterking van de cultuurhistorische waarden. Daarom stellen we vooraan in het planproces samen met de initiatiefnemer kaders op die hieraan bijdragen en zien we hier nauwgezet op toe. Tegelijkertijd gaan we terughoudend om met het toekennen van extra woonbestemmingen in het buitengebied.

Wat doen we al?

We vragen de monumentencommissie niet alleen om advies bij bouwplannen, maar ook om de borging en inpassing van cultuurhistorie in de ruimtelijke omgeving.

Wat gaan we doen?

We promoten bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen of wijzigingen van gebouwd erfgoed. We stimuleren het uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek bij sloop, ingrijpende restauraties en herbestemming van monumentale panden. In het beheer van het erfgoed komt het regelmatig voor dat relevante informatie en inzicht in de bouw- en gebruiksgeschiedenis van een bouwwerk ontbreken. Door middel van bouwhistorisch onderzoek kan inzicht worden verschaft in de bouwhistorie van een gebouw, waardoor ook inzichtelijke wordt wat daadwerkelijk waardevolle elementen van een monument zijn.

4.1.6 Actiepunten

- Inventariseren van de erfgoedvoorraad en opstellen onderzoeksagenda
- Ontwikkelen en actualiseren beschermingsinstrumentarium
- Continuering subsidieregeling voor onderhoud
- Optimaliseren toezicht en handhaving
- Opstellen archeologische beleidskaart en cultuurhistorische waardenkaart voor het gehele gemeentelijke grondgebied (harmonisatie en inventarisatie)
- Opstellen wegwijzer erfgoed voor ambtenaren
- Actualisatie gemeentelijke monumentenlijst
- Actualisatie en betere benutting van de erfgoedkaart
- Actualiseren monumentenverordening
- Goede begeleiding van monumenteigenaren in het planproces
- Evalueren monumentencommissie
- Het promoten van bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen en veranderingen van erfgoed

4.2. Ontwikkelen: erfgoed en ruimte

4.2.1 Dynamisch landschap

De ruimtelijke omgeving van de dorpen en het buitengebied van Meierijstad zijn altijd in ontwikkeling en vormen dus een levende en veranderende leefomgeving. Bij de inrichting van deze leefomgeving speelt het begrip authenticiteit een belangrijke rol. Inrichting van woonwijken, natuurgebieden, herontwikkeling van plekken en plaatsen lijken slechts waarde te hebben als zij een vorm van authenticiteit bevatten. Erfgoed maakt onderdeel uit van deze veranderende leefomgeving en levert hier een wezenlijke bijdrage aan. Bij elke nieuwe ontwikkeling worden in feite nieuwe lagen van vitaliteit toegevoegd aan de al bestaande lagen. Erfgoed legt op deze manier de verbinding tussen heden, verleden en toekomst van een plek. De overblijfselen van het verleden vertellen over de identiteit van een gebied en dragen in belangrijke mate bij aan de ruimtelijke kwaliteit ervan. Door het in stand houden, benutten en versterken van de karakteristiek van een specifieke plek wordt de diversiteit in het landschap en een interessante woon-, werk- en verblijfsomgeving gecreëerd en vergroot. Hiervoor is het essentieel om cultuurhistorische waarden zo vroeg mogelijk te identificeren en mee te wegen.

4.2.2 Wat willen we bereiken?

De kwaliteit van de leefomgeving is voor velen onlosmakelijk verbonden met historische wortels. Vaak in de vorm van ankerpunten in het landschap, zoals historische gebouwen, bomen of een wegkapelletje, waaraan een historisch verhaal of gebeurtenis zijn verbonden. Het ontbreken van dit soort herkenningspunten in nieuwe woon- of werkgebieden wordt bewust of onbewust als gemis ervaren. Archeologie en cultuurhistorie in het algemeen kunnen een tegenwicht bieden aan de toenemende eenvormigheid van onze leefomgeving. Ze dragen sterk bij aan de identiteit die mensen ontlenen aan een gebied of plek, en fungeren op die manier al inspiratieborn of kwaliteitsimpuls voor ruimtelijke opgaven. Door in nieuwe inrichtingsplannen de historie een plaats te geven kan kwaliteit worden toegevoegd. En door aansluiting en inbedding van erfgoed te zoeken bij actuele onderwerpen als energietransitie, klimaatadaptatie, transitie landbouw- waarbij er ook ruimte gegeven wordt voor innovatie en experiment.

4.2.3 Erfgoed en ruimtelijke opgaven

We leggen meer verbindingen tussen erfgoed en de veranderingen in de leefomgeving. Deze ruimtelijke opgaven veranderen onze leefomgeving en raken daarmee het erfgoed. De uitdaging is om bij deze veranderingen in onze leefomgeving de monumenten en historische landschappen te behouden. En om ons daarnaast door de kracht van deze ontwerpen uit het verleden te laten inspireren bij de vormgeving van onze toekomstige leefomgeving. We versterken de relatie tussen erfgoed, ruimte en leefomgeving in onze Omgevingsvisie. Bij ruimtelijke opgaven versterken we de relatie tussen de kwaliteit van het ontwerp en de cultuurhistorische waarden.

Wat doen we al?

Op basis van het Besluit ruimtelijke ordening (Bro) is de gemeente verplicht om bij al haar ruimtelijke planvorming een analyse te maken van het aanwezige erfgoed. In bestemmingsplannen dient een gemotiveerde beschrijving te zijn opgenomen van de wijze waarop rekening gehouden wordt met de in het gebied aanwezige cultuurhistorische waarden. Het gaat hierbij om de zowel beschermde als niet-beschermde objecten en structuren. Dit betekent, dat de gemeente een analyse moet maken van de cultuurhistorische waarden in het plangebied en daar conclusies aan verbindt die in het bestemmingsplan worden verankerd.

Wat gaan we doen?

Incorporeren archeologische -en cultuurhistorische waardenkaart

De archeologische en cultuurhistorische waardenkaart vormen een afwegingskader bij het opstellen van nieuwe ruimtelijke plannen en bestemmingsplannen. In de bestemmingsplannen stellen we regels op die rekening houden met erfgoed. Dit zijn bijvoorbeeld regels voor activiteiten die de archeologische waarden kunnen verstoren. Dergelijke activiteiten worden omgevingsvergunningplichtig gesteld. Dit geldt ook voor de bescherming van andere cultuurhistorische waarden, zoals cultuurhistorisch landschap, gebouwd erfgoed en (historische) stedenbouw. In het bestemmingsplan wordt expliciet aangegeven voor welke ingrepen een omgevingsvergunning noodzakelijk is. Er worden planregels opgesteld die kunnen worden opgenomen in de gemeentelijke bestemmingsplannen en op termijn in het omgevingsplan.

Opstellen kansen -en inspiratiekaart ruimtelijke ontwikkelingen

Het integrale karakter van de omgevingsvisie biedt kansen om vanuit het erfgoed opgaven uit andere sectoren met elkaar te verbinden. Erfgoed is dan niet louter een aparte opgave, maar wordt beschouwd als identiteitsdrager van een heel gebied. Zo kunnen historische structuren of elementen als vertrekpunt voor grote ruimtelijke opgaven dienen. Denk hierbij aan vraagstukken op het gebied van leefbaarheid, energietransitie of waterveiligheid. Daarbij draagt de historische gelaagdheid bij aan de aantrekkelijkheid van het landschap; en een aantrekkelijke gemeente waar het goed toeven is, trekt mensen en bedrijven aan.

Nog niet zo lang geleden stonden cultuurhistorie en erfgoed als afwegingsfactor niet hoog op de agenda bij (gebieds)ontwikkelingen. In veel gevallen kwam het belang van behoud van cultureel erfgoed in de vergunnings-of uitvoeringsfase op tafel, waardoor (een deel) van het erfgoed niet in de planvorming verder kon worden betrokken en kansen zijn blijven liggen. Door in een vroegtijdig stadium de aanwezige de cultuurhistorische waarden in de planontwikkeling mee te nemen, kan zowel de beleving van het historische erfgoed van de plek worden vergroot en de kwaliteit van de planvorming worden vergroot door een verbinding te leggen tussen de nieuwe ontwikkeling en de historische tijdslaag die in de omgeving nog aanwezig is.

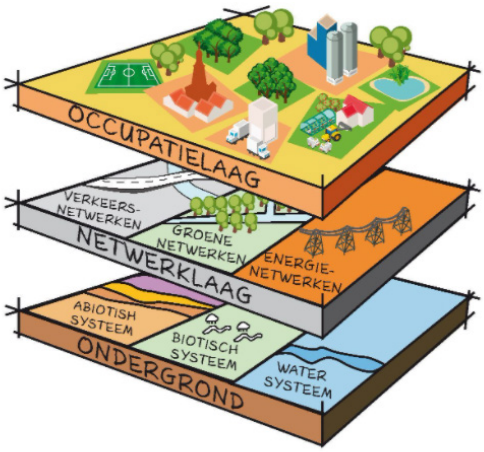
Om de potenties van het erfgoed voor de ruimtelijke ontwikkeling van de Meierijstad ten volle te benutten, stellen we een kansen -en inspiratiekaart op waarop de kansen, bedreigingen en ontwikkelpotenties voor het erfgoed van Meierijstad in beeld worden gebracht. Deze kaart wordt vervolgens verankerd in de nog op te stellen gemeentelijke Omgevingsvisie.

4.2.4 Erfgoed in het omgevingsbeleid

De gemeentelijke omgevingsvisie beschrijft de maatschappelijke opgaven en de te beschermen kernkwaliteiten van de gemeente. Vanuit de geambieerde integrale benadering van cultureel erfgoed wordt in de omgevingsvisie de identiteit van zowel de gehele gemeente als van de afzonderlijke gebieden geduid en verbonden met de ambities voor de toekomst. In de omgevingsvisie worden meerdere beleidsvisies samengebracht tot één integraal verhaal. Denk aan cultureel erfgoed (waar we archeologie, gebouwd erfgoed en cultuurlandschap onder scharen), milieu, gezondheid, bodemkwaliteit, mobiliteit, economie en vestigingskwaliteit. Participatie is van belang bij de totstandkoming van de omgevingsvisie.

De omgevingsvisie krijgt vervolgens handen en voeten middels een beleidsinstrumentarium verbonden aan het omgevingsplan. Dit plan vervangt de huidige bestemmingsplannen en de gemeentelijke verordeningen die over de fysieke leefomgeving gaan. De overgang van bestemmingsplan naar omgevingsplan zal leiden tot een aangepaste planlogica. Die geeft meer vrijheden voor de burger, maar biedt ook de mogelijkheid om per locatie concrete randvoorwaarden en planregels op te nemen, mits ze in het omgevingsplan zijn opgenomen en inhoudelijk onderbouwd. Dat is voor de borging van cultuurhistorische waarden van belang. Zo wordt het mogelijk om ook de omgeving van rijksmonumenten beter te beschermen, stedenbouwkundig en met een koppeling naar de welstandsregels. In het omgevingsplan is niet alleen het monument maar ook de omgeving van een monument van belang: bij veranderingen in deze omgeving vormt de aanwezigheid van een monument een belangrijk afwegingskader.

Wat doen we al en wat gaan we doen?

Ook in Meierijstad wordt toegewerkt naar een omgevingsvisie en instrumenten die aansluiten bij die visie. In het omgevingsbeleid krijgen het gemeentelijke beleid en ideeën van inwoners en partners een plek. Meierijstad bouwt haar omgevingsbeleid op volgens de zgn. lagenbenadering; vanuit de ondergrond, het watersysteem, de landschappen en de netwerken van nutsvoorzieningen, mobiliteit en uitwisseling. Het omgevingsbeleid dient in te gaan op de grote opgaven van water, klimaat en energie. Het huidige beleid van de gemeente biedt bouwstenen voor het nieuwe omgevingsbeleid. Er wordt gebruik gemaakt van 8 gebiedstypologieën - dit zijn beschrijvingen van een soort gebied, zoomt in op een aantal beleidsonderwerpen, schetst een regime en kan geassocieerd worden met concrete gebieden van ons territoir. Het zijn perspectieven op de fysieke leefomgeving waarmee waarden, opgaven en doelen scherpen in beeld gebracht worden. Ze bieden een hulpmiddel en denkrichting voor ontwerp, inrichting en beheer, voor functies en regels. De gebiedstypologieën zijn landelijk gebied - hoofdfunctie natuur, landelijk gebied - agrarisch, landelijk gebied - verweving van functies, centrumdorps gebied, centrumstedelijk gebied, verstedelijkt (woongebied), lichte bedrijvigheid en zware bedrijvigheid. De biografie van Meierijstad levert een belangrijke inhoudelijke bijdrage in het duiden van voornoemde gebiedstypologieën.

In de omgevingsvisie van Meierijstad is ook een ambitie voor cultureel erfgoed vastgelegd. Zo zijn de belangrijkste cultuurhistorische waarden aangegeven en wordt benoemd waar we op de lange termijn op inzetten. In de omgevingsvisie hanteren we een brede definitie van cultureel erfgoed. Het gaat om gebouwde en aangelegde monumenten, archeologische monumenten en historische geografie en waardevol groen (cultuurlandschappen). Door het verhaal van het verleden als uitgangspunt te nemen voor toekomstige ambities vertellen we in de omgevingsvisie een helder, integraal en aansprekend verhaal.

In het omgevingsplan wordt vervolgens expliciet aangegeven voor welke ingrepen een omgevingsvergunning noodzakelijk is. Er worden planregels opgesteld die kunnen worden opgenomen in het omgevingsplan. Ook wordt in het Omgevingsplan opgenomen hoe er met de omgeving van het monument wordt omgegaan. De cultuurhistorische waarden moeten met een bijpassend regime goed geborgd worden in het omgevingsplan.

4.2.5 Herbestemming en transformatie

Leegstand vormt een bedreiging voor duurzaam behoud van erfgoed. Ook maatschappelijk gezien is deze ontwikkeling ongewenst: leegstaande gebouwen betekenen een kapitaalvernietiging en vormen een bedreiging voor de leefbaarheid in het gebied eromheen. Daarnaast heeft ook vanuit milieuoogpunt herbestemming de voorkeur boven sloop en/of nieuwbouw: herbestemming is een duurzame oplossing. Vanwege het maatschappelijk belang erkent de gemeente haar rol in het vraagstuk over leegstand en herbestemming.

Broederkapel in centrum Veghel wat is herbestemd met een horecafunctie (bron: website Broederkapel)

Wat doen we al?

We denken al zo optimaal mogelijk mee met in het geval van bestemmingswijzigingen van erfgoedobjecten. Diverse objecten en gebieden zijn daarmee al geslaagd herbestemd, waaronder de Noordkade in Veghel, de transformatie van Het Klooster Zijtaart tot dorpshuis, de transformatie van de Servatiuskerk in Wijbosch tot appartementencomplex, de transformatie van de Boschwegse kerk in Schijndel tot woonzorgcomplex.

Wat gaan we doen?

De gemeente staat voor een grote opgave van voornamelijk vrijkomende agrarische bedrijven en religieus erfgoed. Herbestemming vraagt om proactief meedenken aan de voorkant, meebewegen gedurende het ontwikkelingsproces en meedenken in korte termijn ingrepen die leegstand en verval voorkomen. We willen hier ruimte blijven bieden aan initiatieven door samen met de eigenaren en initiatiefnemers de mogelijkheden te onderzoeken waarbij behoud en versterking van erfgoed voorop staat.

Daarnaast willen we ruimte bieden voor of aan experiment en innovatie. Het bieden van tijdelijke oplossingen en bestemmingen helpen om leegstand en daarmee verval en verloedering tegen te gaan. Dit geeft een positieve impuls aan de omgeving. Een tijdelijke oplossing in afwachting van een permanente bestemming. Bovendien worden kosten voor onderhoud en restauratie bespaard doordat het gebouw in een betere conditie blijft.

Meierijstad is rijk aan religieus erfgoed. Hoewel recent en in het verleden religieuze objecten zijn herbestemd of nieuwe aanvullende economische dragers zijn gevonden voor de instandhouding liggen er op dit terrein omvangrijke opgaven in het verschiet. Daarom zijn we van plan om de komende jaren samen met de geloofsgemeenschappen/ eigenaren werk te maken van een kerkenvisie.

Kasteel Dommelrode. Nadat vanaf 1e helft 19e eeuw klooster Mariëndael hier gevestigd is geweest werd dit voormalige kasteel- en kloostercomplex begin jaren '60 verbouwd tot gemeentehuis. (foto: Carola Govers)

4.2.6 Landschapsinrichting

Een belangrijke trend binnen het erfgoedveld in relatie tot gebiedsontwikkeling is dat er in toenemende mate vanuit een "lagen benadering" gekeken wordt naar een opgave. Een gebied is door de tijd heen continu in beweging, waarbij iedere generatie een nieuwe laag toevoegt. Door hierop verder te bouwen wordt de kwaliteit verhoogd. Karakteristiek erfgoed en monumenten krijgen daarmee de rol van aanjager van gebiedsontwikkeling; van katalysator voor waardencreatie. In deze ontwikkeling komt de nadruk steeds minder op de stenen zelf te liggen, maar meer bij het verhaal. Het verhaal staat centraler: erfgoed als onderdeel van een continuïng story, van zijn eigen geschiedenis, passend in een breder narratief.

Wat doen we al?

Mei 2019 heeft gemeente Meierijstad een landschapsanalyse opgesteld. Het doel van deze analyse is het vastleggen van de huidige feiten (kenmerken, kwaliteiten en gevoeligheden). Om daarna deze feiten (analyse) te kunnen gebruiken in de afweging welke ontwikkelingen waar en onder welke voorwaarden mogelijk zijn. De analyse wordt gebruikt als fundament voor de opstelling van de verschillende kwaliteitskaders. De analyse geeft een uitgebreide beschrijving van de landschappelijke ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Meierijstad.

Wat gaan we doen?

Het opstellen van een Visie Natuur en landschap is in voorbereiding. Het is van belang, dat de Erfgoedvisie en voornoemde Visie Natuur en landschap op elkaar afgestemd worden. Het betekenisvol herstellen en reconstrueren van landschappelijke structuren, gekoppeld aan ruimtelijke opgaven. Denk aan kerkenpaden en beekdalherstel.

4.2.7 Actiepunten

- Opstellen kansen -en inspiratiekaart voor nieuwe ontwikkelingen waarbij cultuurhistorie als bouwsteen en inspiratiebron wordt gebruikt
- Erfgoed incorporeren en verankeren in de Omgevingsvisie
- Omgeving van het monument beschermen volgens de Omgevingswet
- Onderzoeken hoe dit vorm te geven, samen met beleidsvelden stedenbouw en landschap
- Erfgoedwaarden borgen in het Omgevingsplan
- Opstellen visie religieus erfgoed
- Actieve rol vervullen in het kader van herbestemmingsopgaven van monumentaal vastgoed (faciliteren en intermediair)
- Het opstellen van eenduidig beleid voor boerderijsplitsing
- De archeologische en cultuurhistorische waardenkaart nemen we als uitgangspunt voor het opstellen van nieuwe ruimtelijke plannen en bestemmingsplannen
- Cultuurhistorie als volwaardige afweging binnen het planproces: door kaders op te stellen
- Strategie voor cultuurhistorisch landschap ontwikkelen en subsidiekansen benutten
- Bijdrage leveren aan recreatie en toerisme door cultuurlandschap te verbinden

4.3. Toegankelijk en beleefbaar maken van erfgoed

4.3.1 Inleiding

Door in de ruimtelijke omgeving en openbare ruimte het erfgoed zichtbaar en beleefbaar te maken en zo de biografie van Meierijstad te "vertellen", gaat een omgeving meer leven en krijgt diepgang. Dit vergroot de aantrekkelijkheid van de gemeente voor inwoners, maar ook voor toeristen. Door de verhalen van een plek te vertellen voelen mensen (bewoners) zich verbonden en ontstaat samenhang en verbinding. Door de bewoners van de Meierijstad te betrekken bij het verhaal van Meierijstad, ontstaat herkenning en trots.

4.3.2 Wat willen we bereiken?

Het streven is om de biografie van Meierijstad meer zichtbaar en beleefbaar te maken. Erfgoed gaat niet alleen over het conserveren van zichtbare en tastbare objecten en gebouwen. Gemeente Meierijstad beschikt over een rijke verzameling van immaterieel erfgoed, zoals het verenigingsleven, tradities, de streekverhalen en de gewoonten en gebruiken. Ze vormen een belangrijke bron voor de biografie van Meierijstad. Gemeente Meierijstad wil haar eigen identiteit versterken en zichzelf bewuster profileren. Daarom gaan we, waar zich kansen voordoen in nieuwe projecten en ruimtelijke ontwikkelingen, proberen de eigen geschiedenis beter zichtbaar, voelbaar en beleefbaar te maken; niet alleen voor de bevolking, maar ook voor bezoekers, toeristen en ondernemers. Dit doen we in samenwerking met relevante partners en stakeholders, zoals het PEM, de heemkundekringen, VVV, Roois Cultureel Erfgoed en Cultuurkade. We benutten het erfgoed voor de ontwikkeling van toerisme en recreatie, storytelling en projecten. Inzetten op communicatie en publieksbereik.

Wat doen we al?

- Canon Meierijstad (door heemkundekringen)
- Attentietegels (door heemkundekringen)
- Programma voor 75 jaar Bevrijding
- Open Monumentendag (door heemkundekringen)
- Deelname aan nationale archeologiedagen
- Het geven van rondleidingen in dorpskernen en kerken
- Wandelingen en fietstochten die beschikbaar zijn via internet of apps
- Kijkmomenten bij archeologische opgravingen
- Klompenprojecten, waaronder Klompenbelevingsroute (Stichting De Brabantse Klomp)

Duitslijntje - Jack Monde

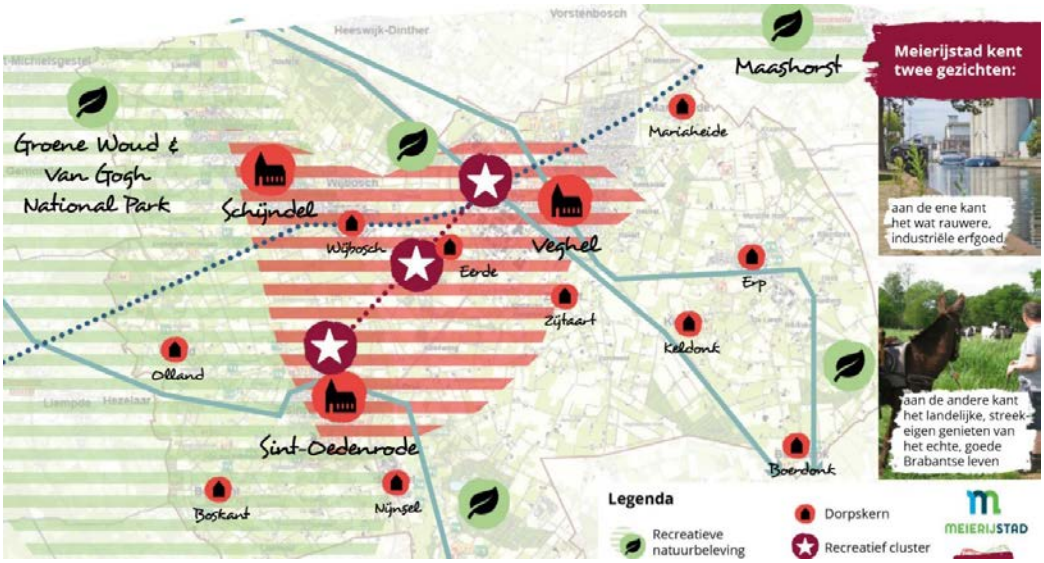
Wat gaan we doen?

Samenwerking met Citymarketing vergroten

We gaan de economische potentie van het erfgoed beter benutten. We willen laten zien wat we in huis hebben en zorgen voor een goede erfgoedmarketing. Hiervoor versterken we de samenwerking met gemeenten in de regio, Het Groene Woud en Het Van Gogh Nationaal Park. In de citymarketing zijn begrippen als profilering, positionering en "unique sellingpoints" van belang. De afgelopen periode is in Meierijstad gewerkt aan het citymarketingbeleid wat is uitgemond in een beleidsnotitie citymarketing Meierijstad. Een belangrijk uitgangspunt in deze notitie is het gezamenlijke DNA van Meierijstad. Het verhaal en het erfgoed van Meierijstad kan bijdragen inde citymarketing en positionering van Meierijstad. Van een goed verhaal naar een sterk merk.

Samenwerking met toerisme en recreatie intensiveren

In de visie toerisme-en recreatie Meierijstad 2018 wordt als een belangrijk trend onderscheiden de behoefte bij bepaalde doelgroepen naar authenticiteit. De hang naar authenticiteit geeft kansen voor het ontwikkelen van beleving en verhalen over de streek, het boerenleven en het culturele en industriële erfgoed van Meierijstad. Ze vormen potenties en kansen om de toeristisch -en recreatieve aantrekkelijkheid van Meierijstad te vergroten. Het toekomstbeeld wat wordt geschetst is: "Meierijstad kent twee gezichten: aan de ene kant het wat rauwere, spannende industriële erfgoed, aan de andere kant het landelijke, streekeigen genieten van het echte, goede Brabantse leven. Door historische verbindingen te benutten (zoals het Duits lijntje en de blauwe aders Aa, Dommel en Zuid-Willemsvaart) en door nieuwe verbindingen te leggen (bijv. tussen de recreatieve clusters) wordt binnen en buiten de gemeentegrenzen de verbinding versterkt. Denk hierbij ook aan verbindingen richting nabije steden als 's-Hertogenbosch en Eindhoven en natuurgebieden als De Maashorst en Van Gogh Nationaal Park."

Verdwenen of niet zichtbaar erfgoed zichtbaar maken. Dit geldt met name voor archeologie
Sinds 2018 organiseren de vier heemkundekringen van Meierijstad (Schijndel, De Oude Vrijheid, Erthepe en Vehchele) de archeologiedagen om het grote publiek in aanraking te laten komen met de (archeologische) sporen uit het verleden. Veel archeologische resten en overblijfselen van de bewoningsgeschiedenis van Meierijstad zitten verborgen in de grond of zijn in het kader van ruimtelijke projecten opgegraven en opgeborgen in archeologische depots waardoor ze niet zichtbaar en beleefbaar zijn voor een breed publiek.

4.3.3 Actiepunten

- Uitbouwen relatie met PEM
- Citymarketing. Onderzoeken of de biografie van Meierijstad de citymarketing kan versterken en kan bijdragen aan het merk Meierijstad
- Erfgoedtoerisme. In verschillende projecten worden de kansen van erfgoed benut voor Toeristische -recreatieve projecten. Deze samenwerking met de afdeling toerisme -en recreatie en de externe partners willen we verder uitbouwen. In dit kader kan gedacht worden aan het Duitslijntje en het verhaal van de klomp.
- Beleefbaar maken van archeologische verhalen en opgravingen. Verdwenen of niet zichtbaar erfgoed zichtbaar maken. Dit geldt met name voor archeologie. In samenspraak met de betrokken erfgoedorganisaties onderzoeken hoe de bestaande activiteiten op dit terrein kunnen worden uitgebouwd of verbreed.
- Vergroten publieksbetrokkenheid archeologie door (meer) kijkmomenten te organiseren bij opgra vingen en tentoonstellingen.

4.4. Inspiratie en richting bieden aan maatschappelijke opgaven

4.4.1 Inleiding

De wereld om ons heen verandert snel. We staan aan het begin van een aantal omvangrijke transities in de fysieke leefomgeving. Klimaatadaptatie, de energietransitie en een toenemende stedelijke groei en krimp zorgen voor grote ruimtelijke opgaven. De leefbaarheid van kleine kernen staat onder druk o.a. door de vergrijzing en de achteruitgang van het voorzieningenniveau. Wijken moeten worden verduurzaamd, nieuwe energie moet worden opgewekt en moet worden getransporteerd. Onze leefomgeving moet zo worden ingericht dat hij weerstand kan bieden aan wateroverlast, droogte én ons kan beschermen tegen hitte. Onze steden groeien verder terwijl andere gebieden worden geconfronteerd met bevolkingsdaling en leegstand.

In deze turbulente tijden kan cultureel erfgoed houvast bieden. Erfgoed stelt mensen in staat zich te verbinden met de plek waar ze wonen en met de mensen om hen heen. Natuurlijk: instandhouding en ontwikkeling van erfgoed zijn van belang. Maar erfgoed biedt meer: gebiedskenmerken en lessen uit het verleden kunnen inspiratie bieden voor de opgaven waar we voor staan. Door de kracht van ontwerp kunnen we oude waarden een plek geven in de leefomgeving van de toekomst. Door breed te bestemmen (meervoudig gebruik), nieuwe functies toe te kennen, te herstellen en open te stellen, kan duurzame instandhouding worden gewaarborgd waarmee de leefbaarheid van gebieden wordt gediend. Uiteindelijk willen we een waardevolle leefomgeving die met zorg is vormgegeven, waarin ons verleden tastbaar is en waar we ons - ook in de toekomst - verbonden mee voelen. Om dit te bereiken is inzet van alle partijen - overheden en maatschappelijk organisaties - nodig.

4.4.2 Wat willen we bereiken?

Het lijkt een onmogelijke opgave: talloze belangen afwegen, van bodem tot lucht. Juist daarom is een integrale benadering van belang. Deze integrale aanpak staat ook centraal in de in 2018 opgestelde Duurzaamheidsvisie Meierijstad. In dit document heeft de gemeente haar ambities op de urgente maatschappelijke thema's klimaatadaptatie, energietransitie en landbouwtransitie geformuleerd.

"Meierijstad heeft een voorbeeldfunctie op het terrein van duurzaamheid en draagt dit actief uit. Duurzaamheid is een van de toetsstenen van álle beleid dat we ontwikkelen. Dat betekent dat we aandacht hebben voor mens, milieu en klimaat, hergebruik van grondstoffen en zuinig omgaan met energie en financiële middelen. Daarmee willen we een gezonde, veilige en schone samenleving en leefomgeving creëren in een circulaire economie. Hier en elders, voor nu én voor latere generaties."

Cultureel erfgoed maakt per definitie ook onderdeel uit van de integrale benadering van onze leefomgeving, waarbij het domein van erfgoed en ruimte veel breder is dan louter gebouwde monumenten of archeologie. Het gaat over het grote verhaal van ons verleden. Vanuit die brede kracht van erfgoed dragen wij bij aan de realisatie van de actuele transities en opgaven in de leefomgeving. Bij verschillende maatschappelijke opgaven zetten we erfgoed in als een richtinggevende bouwsteen en inspirator bij het zoeken naar oplossingen.

Het realiseren van een landschappelijke inpassing aan de Nijnselseweg te Sint-Oedenrode waarbij de grotendeels verdwenen rabatten worden teruggebracht. (foto: Gemeente Meierijstad)

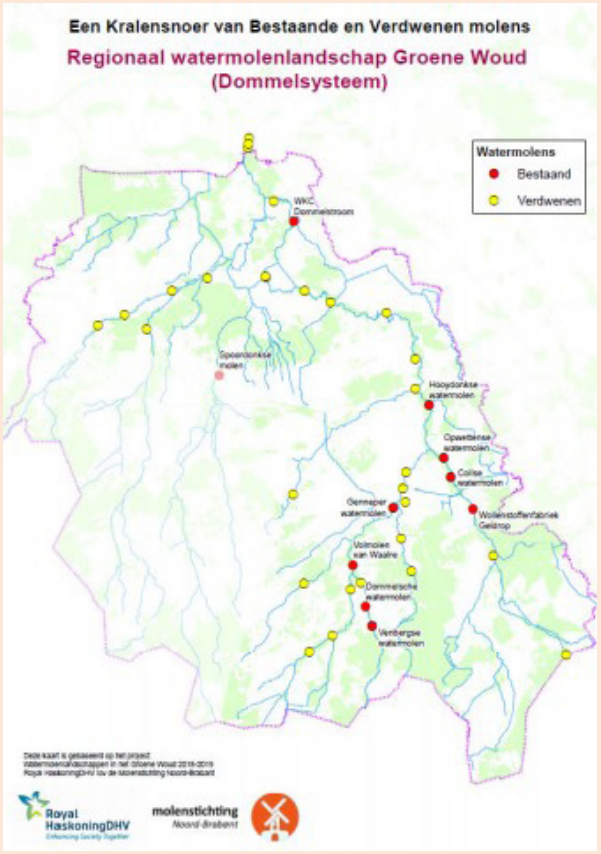
4.4.3 Klimaatadaptatie

Uiteenlopend onderzoek toont aan dat ons klimaat verandert, waarbij weersextremen vaker voorkomen. Dit zijn bijvoorbeeld extreem zware stormen, langere periodes van droogte en hoge temperaturen, excessieve regenval en verstoring van seizoenen (zachtere winters en hetere zomers). Dit vraagt een meer klimaatbestendige omgang met erfgoed. Welke aanpassingen en maatregelen zijn er mogelijk en wenselijk om de klimaatschade te beperken en zijn hierbij kansen te benutten? Het inzetten van erfgoed bij de opgaven rondom klimaatadaptatie. Bijvoorbeeld door cultuurhistorisch kaartmateriaal te gebruiken bij het ontrafelen van oude watersystemen en in kaart krijgen van knelpunten en kansen voor onder andere gemeentelijke klimaatstresstesten.

INSPIRATIE

Watermolenlandschap

Watermolenlandschappen voor klimaatadaptatie'.
3 historische molens en omliggende gebieden in het beekdal van de Dommel gaan verdroging tegen en voeren water af bij van piekoverlast.
De Brabantse aanpak met historische watermolens is uniek in Nederland. Rond 3 watermolens realiseren de samenwerkende partijen waterconservering en -berging. Het gaat om watermolens in Spoordonk (gemeenten Oirschot), Opwetten (Gemeente Nuenen en Eindhoven) en Venbergen (Gemeente Valkenswaard en Natuurgrenspark Groote Heide). De aanpak creëert ten minste 300 a 400 hectare waardevol beeklandschap. In natte perioden ontstaat extra ruimte voor waterberging. In droge perioden kunnen watermolenlandschappen door flexibele peilverhoging water langer vasthouden. Dat voorkomt verdroging van natuur- en landbouwgronden én draagt bij aan het voorkomen van wateroverlast benedenstrooms.
Het project draagt ook bij aan recreatie en een aantrekkelijke woonomgeving.

Wat doen we al?

In het kader van het Uitvoeringsprogramma Mozaïek Dommelvallei wordt door Waterschap De Dommel met samenwerkingspartners gewerkt aan innovatieve oplossingen voor wateropgaven. Zo wordt in de uitvoeringsprojecten gekeken naar welke maatregelen nodig zijn om het watersysteem klimaat adaptief te maken, het landschap tegelijkertijd aantrekkelijker en de biodiversiteit groter te maken. Het inzicht dat kennis van het historische landschap en waterbeheer kan bijdragen bij het vinden van die innovatieve oplossingen wordt in enkele uitvoeringsprojecten al in praktijk gebracht.
Ook op landelijk niveau komt er in de waterwereld meer aandacht voor het belang van erfgoed bij wateropgaven. Sinds 2015 werkt de STOWA (het kennisinstituut van de waterschappen) samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed aan het project 'Beekherstel en erfgoed'. De Unie van Waterschappen heeft onlangs de themagroep cultuurhistorie in het leven geroepen. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed besteedt de komende jaren extra aandacht aan het (regionale) watersysteem en erfgoed. Een goed voorbeeld hiervan is het herstel van het watermolenlandschap in Erp in combinatie met de ontwikkeling van Omnipark "De Brug".

Wat gaan we doen?

In navolging van voornoemd voorbeeld streven we ernaar om erfgoed als meewegende factor onderdeel te maken van lokale en regionale wateropgaven. Naast werken aan veiligheid en toekomstbestendigheid van onze watersystemen, kunnen we hiermee een extra laag toevoegen aan de ruimtelijke kwaliteit van onze leefomgeving. Door in nauw contact te blijven met relevante gebiedspartners houden we vinger aan de pols voor wat betreft ontwikkelingen en kansen die zich voordoen.

De Dommel die buiten zijn oevers treedt

4.4.4 Energietransitie

In het nationaal Klimaatakkoord is opgenomen dat in 2030 een CO2-reductie van 49% behaald moet zijn. Dit kan gerealiseerd worden door de huidige, sterk op fossiele brandstof gebaseerde energievoorziening grotendeels te vervangen door alternatieve energiesystemen. Voor het gebouwd cultureel erfgoed, zijn separate klimaatdoelstellingen in de maak. Er wordt gestreefd naar een CO2-reductie van 40% in 2030 en 60% in 2040, als gemiddelde over het gehele aantal monumenten. De eventuele aanpassingen mogen niet (te) zichtbaar zijn in cultuurhistorisch waardevolle gebieden en op monumentale gebouwen.

Meierijstad streeft ernaar in 2050 een gezonde en circulaire samenleving te zijn, gedreven door duurzame innovatie en maatschappelijke verantwoordelijkheid. De gemeente faciliteert daarbij duurzame initiatieven en brengt kennis en kunde bij elkaar.

Wat doen we al?

Inspiratie en bouwsteen voor oplossingen energielandschappen

In het kader van de Landschapstriënnale 2021 worden zogenaamde Landschapslaboratoria uitgewerkt. In het Landschapslaboratorium "Zon, wind en water" wordt gekeken naar hoe de productie van duurzame energie ingepast kan worden in het landschap, waarbij gekeken wordt naar hoe deze nieuwe vormen van energieopwekking gecombineerd kunnen worden met functies als voedselproductie en natuurontwikkeling. Cultuurhistorie kan inspiratie bieden voor oplossingen en uitwerkingen.

Monumenten en duurzaamheid

Monumenten zijn gebouwen die bewezen hebben dat ze duurzaam zijn. Ze gaan in technische zin lang mee en doen dat ook als vertegenwoordigers van ons cultureel erfgoed. Maar monumenten zijn niet energiezuinig naar de huidige maatstaven. Tegelijkertijd vormen de huidige duurzaamheidseisen voor categorieën monumenten direct of op termijn een regelrechte bedreiging. Dat komt doordat energiebesparende maatregelen als gevel-, vloer- en dakisolatie bij onjuiste uitvoering onherroepelijk leiden tot een versnelde teloorgang van de historische constructie en daarmee tot verlies van cultuurhistorische waarden.

Ook monumenten kunnen worden verduurzaamd, mèt behoud van de cultuurhistorische waarden. Er zijn veel mogelijkheden voor bijvoorbeeld het plaatsen van zonnepanelen, isolatie van dak, gevels en vensters. De ontwikkelingen op dit vlak gaan snel en de kennis hierover neemt in rap tempo toe. Maar ook de oplossingen zijn per monument verschillend en vragen om maatwerk. Belangrijk bij dit alles is echter te beseffen dat behoud en aanpassing van een pand altijd duurzamer zijn dan sloop en nieuwbouw. De monumentencommissie denkt met de eigenaren mee en levert een waardevolle bijdragen voor oplossingsrichtingen.

Wat gaan we doen?

Het opstellen van kaders voor het toepassen van energiebesparende maatregelen bij monumenten (en cultuurhistorisch waardevolle panden). Daarnaast zetten we in op het promoten, stimuleren en kennis overdragen met betrekking tot duurzame Monumentenzorg (DuMo). Met name de kennis over de mogelijkheden zien we als een belangrijke gemeentelijke taak. Daarnaast onderzoeken we hoe we een financiële vertaling kunnen maken om eigenaren te ondersteunen bij het verkrijgen van inzicht in de juiste ingrepen om hun monument te verduurzamen

Schematische weergave van isolatieoplossingen bij cultuurhistorische waardevolle boerderijen (bron: website degroenemenukaart)

4.4.5 Transitielandbouw

De landbouw heeft een enorme invloed gehad op de vorming van het Nederlandse landschap. De beroepsbevolking in de landbouw is enorm teruggelopen, maar in het grondgebruik is de landbouw nog steeds dominant: ca. 65 % van het oppervlak wordt daarvoor benut. De ontwikkelingen binnen de landbouw zullen ook in de toekomst een groot effect op het landschap hebben. De vraag of het Nederlandse landbouwmodel toekomstbestendig en het argument dat er een transitie nodig is om de landbouw meer in harmonie met milieu, natuur en landschap te brengen, klinken steeds luider.

Bij het vinden van antwoorden op deze ontwikkelingen kan het verleden een inspiratiebron zijn bij het vormgeven aan een duurzame en economische rendabele voedselproductie die rekening houdt met het landschap en de wensen vanuit de maatschappij. Het platteland is ook op andere vlakken volop in beweging. De bevolking vergrijst en krimpt; de ecologische en cultuurhistorische waarde van het landschap neemt af, terwijl het recreatieve gebruik van het platteland juist sterk groeit. Hier botst de romantische blik met de efficiency van het productielandschap.
Erfgoed zou mogelijk een vertrekpunt kunnen zijn bij het maken van de noodzakelijke keuzes in dit veranderingsproces, bijvoorbeeld bij veranderingen die gevolgen hebben voor het landschap.

INSPIRATIE

Productief Peppelland

Eén van de winnaars in de regio Zuid van de prijsvraag "Brood en Spelen" (initiatief van college van Rijskadviseurs) is de inzending "Productief Peppelland".

Productief Peppelland onderzoekt de ruimtelijke en technische mogelijkheden van het gebruik van hout uit Brabantse bossen, met name populierenhout, voor de Noord-Brabantse woningbouwopgave en onderzoekt de ecologische, cultuurhistorische, recreatieve meerwaarde voor nieuwe (productie) bossen, het versterken van landschapsstructuren en hoe Nederlands hout ingezet kan worden voor een massieve houtbouwstrategie.

Bron afbeelding: Studio Marco Vermeulen

Wat doen we al?

Om het buitengebied vitaal te houden is de gemeente Meierijstad aan de slag met het project 'Vitaal Buitengebied'. Het Buitengebied van Meierijstad is groot en divers. Hier zijn én agrarische bedrijvigheid én natuur en landschap én recreatie en toerisme én inwoners te vinden. De kunst is de juiste balans tussen al die functies te vinden en te behouden. Daarnaast is er een veelheid aan opgaven waar het buitengebied mee te maken heeft: schaalvergroting, leegstand, klimaatadaptatie, een tanende biodiversiteit, demografische veranderingen en de energietransitie.

Erfgoed zou mogelijk een vertrekpunt kunnen zijn bij het maken van de noodzakelijke keuzes in dit veranderingsproces, bijvoorbeeld bij veranderingen die gevolgen hebben voor het landschap. Bij het vinden van antwoorden op deze ontwikkelingen gebruiken we het verleden een inspiratiebron bij het vormgeven van een duurzame en economische rendabele voedselproductie, die rekening houdt met het landschap en de wensen vanuit de maatschappij. Bij het maken van keuzes en het ontwerpen van nieuwe ontwikkelingen gebruiken we oude structuren als inspiratie voor nieuwe inrichtingen. Daarnaast kan dit ook betekenen dat we oude structuren herstellen.

INSPIRATIE

Natuurakkers: zorg voor cultuurlandschap en een gezonde leefomgeving

Eén van de winnaars in de regio Zuid van de prijsvraag "Brood en Spelen" (initiatief van college van Rijskadviseurs) is de inzending "Natuurakkers".

Waar vroeger een goede balans was tussen landbouw en natuur, vindt nu een verandering plaats waarbij landbouw een negatieve impact heeft op de natuur. De belangen van akkerbouwproductie en natuurontwikkeling spreken elkaar tegen, waarbij de natuur het af moet leggen tegen de landbouw.

Eén van de kansen die dit concept biedt (stroken teelt) is het herstel van cultuurhistorische elementen en patronen (b.v. heggen/hagen, erfbeplantingen, lanen, bomen, houtwallen.

Bron afbeelding: Studio Marco Vermeulen

4.4.6 Actiepunten en uitwerkingsrichtingen

- Het opstellen van kaders voor het toepassen van energiebesparende maatregelen bij monumenten en waardevolle landschappen.
- Onderzoeken hoe eigenaren financieel ondersteund kunnen worden bij het verduurzamen van hun pand.
- Bij energietransitie opgave willen we inspiratie en richting bieden voor strategische keuzes en ruimtelijke uitwerkingen.
- Bij gebiedsontwikkelingen in het kader van de transitielandbouw willen we cultuurhistorische ver kenningen niet alleen als een verplichting meenemen, maar ook als inspiratie laten dienen voor de kwaliteit van nieuwe uitkomsten. Door cultuurhistorisch onderzoek te verrichten zijn we beter in staat om de specifieke waarde van erfgoed te bepalen en mee te laten wegen in en onderdeel te laten zijn van gebiedsontwikkelingen en bestemmingsplannen.

4.5. Kennisontwikkeling en kennisoverdracht

4.5.1 Inleiding

Kennisontwikkeling en overdracht is een wezenlijk onderdeel van erfgoed, en van groot belang voor het draagvlak en de betrokkenheid en zorgen voor een grotere beleving van erfgoed. Erfgoed stelt mensen immers in staat zich te verbinden met de plek waar ze wonen en met de mensen om hen heen. Erfgoedbehoud begint bij zichtbaarheid en toegankelijkheid. Expertise is essentieel om cultuurhistorie en erfgoed te blijven verankeren binnen projecten en beleid. Voldoende capaciteit houden voor het vakgebied. Kennis bijhouden en vergroten zijn noodzakelijk om het werk goed te blijven uitvoeren. Het vak erfgoed is namelijk continu in beweging. Maar ook gericht onderzoek doen om de kennis te houden en vergroten hoort hierbij.

Digitale informatie is een belangrijk aspect van de verbindende kracht van erfgoed. Er zijn veel nieuwe ontwikkelingen gaande die erfgoed beter toegankelijk maken voor een groter publiek. Denk aan Virtual Reality; door dergelijke ontwikkelingen kan de drempel om in aanraking te komen met erfgoed nog verder worden verlaagd met een grotere waardering voor bijzondere bouwwerken als effect.

4.5.2 Wat willen we bereiken

Om erfgoed als kennisbron in te kunnen zetten, en er op voort te kunnen borduren, is het belangrijk om het erfgoed goed in kaart te brengen. Alleen door de kennis te verzamelen en te waarderen kan hiermee immers rekening worden gehouden. Zo kunnen we voorkomen dat erfgoed ongekend verloren gaat, simpelweg omdat de kennis ontbrak, dat het aanwezig was. Ook het delen van kennis is relevant. Zo kan er rekening mee worden gehouden bij het eigen handelen en kan het draagvlak voor het behoud van het erfgoed worden vergroot. Door de lokale geschiedenis levend te houden door erfgoeddeducatie, beleving en inspiratie ontstaat herkenning en trots. Op deze manier draagt erfgoed bij aan de leefbaarheid van de lokale gemeenschappen.

4.5.3 Erfgoededucatie

In 2006 definieerde de Onderwijsraad erfgoededucatie als "onderwijs met en over cultureel erfgoed." De raad benadrukte dat de kracht van erfgoededucatie ligt in het omgevingsonderwijs: het leren binnen en over je eigen leefomgeving. Erfgoededucatie is geen vakgebied, maar als onderdeel van het leergebied Kunstzinnige Oriëntatie te vinden het in de kerndoelen voor het primair onderwijs: 'De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed' (Kerndoel 56). In het voortgezet onderwijs is er geen apart kerndoel voor geformuleerd. Erfgoededucatie is daar verweven in de domeinen kunst en cultuur en mens en maatschappij (geschiedenis en burgerschapsvorming). Zowel in het basis- als voortgezet onderwijs leent cultureel erfgoed zich voor een vakoverstijgende benadering.

Wat doen we al?

Erfgoededucatie biedt een manier om naar onze cultuur te kijken. Door erfgoededucatie leren leerlingen werken met dimensies als tijd, ruimte en betekenisgeving en krijgen zij handvatten om verbanden te zien en hun omgeving te onderzoeken. Erfgoededucatie is erop gericht leerlingen zintuiglijk te laten ervaren dat de wereld niet uit losse stukjes bestaat, maar uit verbindingen die een geheel vormen. Dit gebeurt door te appelleren aan drie componenten: een zintuiglijke component (ruiken, zien, voelen, horen en proeven), een affectieve component (emoties, gevoelens) en een cognitieve component (denken, beredeneren). Door met elkaar de verschillende (historische en actuele) betekenissen van erfgoed te onderzoeken, kan erfgoededucatie bijdragen aan geschiedenis, burgerschapsvorming en identiteitsontwikkeling. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de nationale canon uit 2006, de regionale Canon van Meierijstad die daar uit voort gekomen is en alles wat er te vinden is in de culturele omgeving van de school.

De heemkundekringen van Meierijstad hebben in 51 themavensters de Canon van Meierijstad vormgegeven. Deze onderwijscanon is onderdeel van het curriculum voor Primair Onderwijs en omvat de tien tijdvakken voor geschiedenis vanuit het lokale perspectief. De Canon van Meierijstad vormt een verbinding met de Canon van Nederland (www.entoen.nu), zodat de kleine, lokale verhalen verbonden worden met het grotere verhaal van Nederland. De Canon van Meierijstad is onderdeel van de landelijke canontentoonstelling in het Openluchtmuseum in Arnhem.

Cultuurkade, de marktplaats voor cultuureducatie in de gemeente Meierijstad biedt een erfgoedmenu met projecten van Erfgoed Brabant aan, waar de scholen in Meierijstad gebruik van kunnen maken:

Groep 1/2	Op de toren zit een haan, Overgisteren (i.s.m. Siemei, Museum van Brabantse mutsen en poffers, Jan Heestershuis)
Groep 3	Tonnie en Kee in Keutelree
Groep 3-4	Jet en Jan, jong in 1910 (i.s.m. Jan Heestershuis en de Meierijsche Museumboerderij)

CHV-educatie (i.s.m. CHV-Noordkade)

Groep 5	De Middeleeuwse Stad (i.s.m. Kasteel Heeswijk)
Groep 6	Zo gaat de molen (i.s.m. Sint-Antoniusmolen in Eerde)
Groep 7	CHV-ontdekkingstocht (i.s.m. CHV-Noordkade)
Groep 8	Wat is het je waard? versie Meierijstad, morele dilemma's in oorlogstijd. (i.s.m. de programmering rondom OMG)

Vrij te plannen zijn de volgende projecten:

Groep 5-6	Expeditie Heilige Huisjes (i.s.m. lokale kerk of moskee)
Groep 7-8	(PO) en groep 1-2 (VO) De Romeinse leskist

Voor de kernen zijn afzonderlijke deelprogramma's in het erfgoedmenu voorhanden, zoals het Koster Brock-project (groep 5) in Sint-Oedenrode en De even raadselen (groep 7) in Veghel.

Scholen hebben de mogelijkheid om individueel aanbod van de heemkundekringen via de website van Cultuurkade af te nemen, zoals de archeologiekist in Schijndel, archeologieles in Veghel of het dialectkwartet en de leskist kloosterleven in Erp.

Voortgezet Onderwijsproject 'Meetup Meierijstad' van de heemkundekringen van Meierijstad met het Elde College in Schijndel en het Zwijsen College in Veghel. Vanuit DeCultuurloper (Cultuureducatie met Kwaliteit) werken zij met Cultuurkade en Erfgoed Brabant aan het verbinden van het lokale verhaal aan het geschiedeniscurriculum voor VWO4-6. Het programma richt zich specifiek op de relatie tussen de stad en het platteland in de periode 1000-1700.

Omgevingsonderwijs i.s.m. Fontys Hogeschool Kind en Educatie. Derdejaars Studenten van Pabo Veghel werken met Erfgoed Brabant in Ondernemend Onderwijs (vakintegratief onderwijsontwerp) jaarlijks samen met lokale instanties zoals heemkundekringen en musea om omgevingsonderwijs in de klas vorm te geven.

Derdejaars studenten van Pabo Veghel krijgen in het kader van de Minor Cultuureducatie jaarlijks scholing van Erfgoed Brabant over de uitgangspunten en didactiek van erfgoededucatie. Met de Wijzer met Erfgoededucatie passen zij de leerlijnen erfgoededucatie (vaardigheden, kennis en attitude) toe in hun praktijk.

Wat gaan we doen?

In erfgoedprojecten wordt de leerling vaak gevraagd om aan de hand van objecten in de huid van een ander te kruipen. Niet alleen worden geschiedenis- of erfgoedlessen op deze manier aantrekkelijker, leerlingen verkennen zo ook de historische context en maken kennis met multiperspectiviteit. Ze leren dat mensen vroeger in andere situaties hebben geleefd en daarom anders tegen zaken aankeken, en dat dit ook nogal verschilde afhankelijk van de positie waarin je je bevond. Het je kunnen verplaatsen in een ander is een vaardigheid die steeds belangrijker wordt, ook doordat de samenstelling van de leerlingenpopulatie diverser is geworden. Een nieuw begrip in de erfgoededucatie is 'Erfgoedwijsheid'. Een term parallel aan 'mediawijsheid', om leerlingen/mensen bewust te maken dat waardering van erfgoed niet automatisch gebeurt en vaak wordt bepaald door dominante groepen in de samenleving. Leerlingen die erfgoedwijs zijn, weten dat zij zèlf een mening kunnen vormen over de betekenis die sporen uit het verleden voor hen hebben, en dat zij het gesprek daarover met anderen kunnen aangaan, liefst op basis van gewogen kennis. Ze begrijpen dat niet iedereen er hetzelfde van vindt en bij voelt. En dat het interessant kan zijn om uit te zoeken wie en wat bepaalt of bijvoorbeeld een voorwerp in een museum komt.

Opzetten kennisprogramma

Opzetten van thematisch kennisprogramma waarbij voor de uitwerking een beroep wordt gedaan op de lokale erfgoedinstellingen.

Verhalenproject

In de komende periode gaan we actief aan de slag met de geschiedenis in verhalen van Meierijstad. Door bijvoorbeeld vanuit een verhalenlijn (religieus erfgoed of industrieel erfgoed) mensen te interviewen. Wij onderzoeken met onze partners hoe we de verhalen kunnen doorvertellen via culturele voorstellingen of producten of via het onderwijs bijvoorbeeld. Het vertellen van verhalen kan als bindmiddel in de samenleving fungeren voor jong en oud, hoog- en laagopgeleid, autochtoon en allochtoon. Project "100 mooiste plekken van Meierijstad".

4.5.4 Actiepunten

- Bijwonen van inhoudelijke kennisbijeenkomsten
- Opzetten kennisprogramma Erfgoed Meierijstad
- Inzetten op ondersteuning van het ontsluiten en borgen van de lokale kennis
- Opzetten project "geschiedenis in verhalen"
- Verder uitbouwen en faciliteren erfgoededucatie
- Opstellen communicatieplan

De Klomp in Sint- Oedenrode - Bron foto: website Roois cultureel erfgoed

4.6. Samenwerken: erfgoed verankeren in de samenleving

4.6.1 Inleiding

In onze huidige samenleving zien we dat participatie een steeds belangrijkere rol gaat spelen, waarbij de taak van de overheden verandert van "zorgen voor" naar "zorgen dat". Ook rondom erfgoed betekent dat een andere verhouding tussen inwoners, overheden en andere organisaties. De rol van vrijwilligers wordt steeds groter. De laatste jaren is meer en meer het besef doorgedrongen dat erfgoed van ons allemaal is.

Erfgoed kan er niet eigenhandig voor zorgen dat de ruimtelijke kwaliteit, leefbaarheid en vrijetijdseconomie in de omgeving opbloeit, daar heb je mensen voor nodig. Dit zijn de zogenaamde erfgoedgemeenschappen. In een tijd waarin overheden zich steeds meer terugtrekken zijn deze gemeenschappen belangrijker dan ooit.

Samenwerken

Samenwerken is een belangrijk speerpunt van gemeente Meierijstad. Samen maken we namelijk Meierijstad. Daarom werkt Meierijstad samen met inwoners, organisaties, ondernemers en verenigingen om innovatieve en creatieve antwoorden te geven op diverse vraagstukken. We beseffen dat verbinden, experimenteren en leren daarbij hoort, want we willen daarin stappen vooruit zetten, samen met anderen. In onze samenwerking gaan we uit van een goed en gelijkwaardig partnerschap, gebaseerd op wederzijds vertrouwen.

4.6.2 Wat willen we bereiken?

Erfgoed brengt mensen samen en zorgt voor vertrouwdheid. Door erfgoed delen we verhalen over ons dorp en de streek. Monumenten, gebruiken en tradities en de daarbij behorende verhalen hebben een betekenis voor onze identiteit zorgen voor verbinding binnen de gemeenschap. We gaan de verbindende kracht van het erfgoed nog beter benutten en erfgoed positioneren in de samenleving. Erfgoed gaat niet alleen over het conserveren van zichtbare en tastbare objecten en gebouwen. Gemeente Meierijstad beschikt over een rijke verzameling van immaterieel erfgoed, zoals het verenigingsleven, tradities, de streekverhalen en de gewoonten en gebruiken. Ze vormen een belangrijke bron voor het verhaal van Meierijstad. Gemeente Meierijstad wil haar eigen identiteit versterken en zichzelf bewuster profileren. In dit hoofdstuk gaat het vooral om hoe we de samenleving, jong en oud, blijvend kunnen betrekken bij het erfgoed.

Wat doen we al?

Binnen de gemeente Meierijstad is een groot aantal historische verenigingen actief. De meeste stichtingen en verenigingen zijn vrijwilligersorganisaties. Zij verzamelen gegevens, beheren collecties, verzorgen publicaties, organiseren lezingen en rondleidingen en treden - gevraagd en ongevraagd - op als belangenbehartigers voor het erfgoed. De heemkundekringen en Roois Cultureel erfgoed hebben zich verenigd in het Platform Erfgoed Meierijstad. Regelmatig vindt tussen de gemeente en het Platform overleg plaats. Deze momenten van afstemming, overleg en samenwerking gaan we continueren.

Wat gaan we doen?

De samenwerking met erfgoedorganisaties is cruciaal om het verhaal van de Meierijstad levendig, beleefbaar en zichtbaar te maken en te behouden voor volgende generaties. De gemeente streeft naar het bevorderen van dergelijke samenwerkingen en de zichtbaarheid en toegankelijkheid van het erfgoed. Ook met de partijen in het erfgoedveld buiten de gemeente willen wij een partnerschap aangaan, kennis delen, kennis behouden en inzetten. Door samenwerking bundelen wij krachten. Dit vraagt om een proactieve houding. Ook met het oog op de vergrijzing van enkele verenigingen is het veiligstellen van kennis een belangrijk uitgangspunt.

Cursus Rooiologie (Bron: website Roois cultureel erfgoed)

4.6.3 Actiepunten

- Intensievere samenwerking en partnerschap aangaan met bestaande en nieuwe partners
- Uitbouwen relatie met PEM (o.a. kennisuitwisseling en kennis veilig stellen)
- Samenwerking met buurgemeenten in gemeente overstijgende gebiedsopgave waarin erfgoed een belangrijke pijler is (o.a. Aa-dal en Duitslijntje)
- Toerisme en recreatie: routestructuren, bewegwijzering, etc.
- Samenwerking versterken met de regionale partners (o.a. Groene Woud en Van Gogh Nationaal Park)
- Projecten ondersteunen van erfgoedinstellingen die een bijdrage leveren aan het uitdragen van het verhaal
- Actief betrekken erfgoedinstellingen bij de organisatie van Open Monumentendag
- Beter profileren en promoten van het historische verhaal van gemeente Meierijstad
- Blijven benutten van de bestaande potentie van historische organisaties en verenigingen
- Ondersteuning blijven bieden aan historische verenigingen
- Onderzoeken hoe erfgoed kan worden ingezet bij minder gebruikelijke doelgroepen om bijvoorbeeld het geheugen te activeren, het gesprek aan te gaan, verhalen te delen of hoe de erfgoedinstellingen een rol kunnen spelen bij het opdoen van nieuwe ervaringen voor deze doelgroepen.

BRONNEN EN LITERATUUR

- Bade, T. en G. Smid. (2008) Eigen haard is goud waard. Over de economische baten van cultuurhistorisch erfgoed
- BrabantKennis. (2019). God Geld Geluk
- BrabantKennis. (2017). Mind The Gap #5: Biodiversiteit Brabant
- BrabantKennis. (2018). Een nieuw klimaat voor natuur?
- BrabantKennis. (2018). Toekomstgids voor Brabantse gemeenten
- College van Rijksadviseurs. (2018). Panorama Nederland. Rijker, Hechter, Schoner
- Erfgoed Brabant i.s.m. de landelijke erfgoedhuizen. (2018) Erfgoededucatie in het nieuwe curriculum
- Gemeente Meierijstad. (2017) Coalitieakkoord 2017-2022 Meierijstad zijn we samen!
- Gemeente Meierijstad. (2018) Visie Recreatie en Toerisme Meierijstad
- Gemeente Meierijstad. (2019) Landschappelijke analyse
- HetEnergieBureau. (2018) Duurzaamheidsvisie Meierijstad, Samen werken aan een duurzaam Meierijstad in 2050
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018) Erfgoed Telt. De betekenis van erfgoed voor de samenleving
- Platform 31. (2013) Cultureel erfgoed op waarde geschat. Economische waardering, verevening en erfgoedbeleid
- Platform VOER. (2016). Pamflet Nieuwe rol erfgoedprofessional
- Provincie Noord-Brabant. (2019). Handreiking gemeente Noord-Brabant werkwijze monumentenzorg in relatie tot de Omgevingswet
- Provincie Noord-Brabant. (2019). Op weg naar klimaatrobuuste beeklandschappen
- Provincie Noord-Brabant. (2017). Leegstand als schakel naar de toekomst
- Raad voor Cultuur. (2017) Briefadvies 'Brede blik op erfgoed; over de wisselwerking tussen erfgoed en transities in de leefomgeving'
- Raad voor Cultuur, sectoradvies Monumenten en Archeologie, 'Met erfgoed meer ruimtelijke kwaliteit
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, VNG en Federatie Ruimtelijke Kwaliteit (2020). Handreiking Adviesstelsel Omgevingskwaliteit voor gemeenten.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2019). Nederland veranderd/t
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2019). Nederland. Land van betekenis. Ruimte voor energie en erfgoed
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2018). Erfgoed in de Omgevingsvisie
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. (2017). Panorama Landschap - Karakterisering van de Nederlandse Landschapsgeschiedenis in 78 regio's.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2016). Niet buiten de burger rekenen Sociaal Cultureel Planbureau. (2015). Gisteren vandaag
- SRE Milieudienst. (2012) Beleidsnota Erfgoed, gemeente Schijndel.
- SRE Milieudienst. (2013) Cultuurhistorische Waardenkaart Schijndel
- Stichting Brabantse Bronnen. (2016) Landschapsbiografie van de Dommel
- Waterschap Aa en Maas en Rijksdienst Cultureel Erfgoed. (2016) Watermolenlandschappen Waterschap Aa en Maas Eindrapport

Diverse websites, waaronder:
www.erfgoedenruimte.nl
www.ontwerpnovi.nl
www.ruimtelijkeadaptatie.nl
www.raadvoorcultuur.nl
www.ruimtevolk.nl
www.platformvoer.nl